

УДК 94:[001.89:93(477.83-25)ЛНУ]”1959.01.31”

ІВАН КРИП’ЯКЕВИЧ І ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА: ІСТОРІЯ СТОСУНКІВ

Олександр ЦЕЛУЙКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна

Після приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР у Львівському університеті відбулися значні зміни. У процесі його радянзації і часткової українізації у жовтні 1939 р. наказом ректора Михайла Марченка було створено кафедру історії України. Її професором став відомий вітчизняний вчений, учень Михайла Грушевського Іван Крип’якевич. У грудні 1939 р. його призначили керівником цієї кафедри; було розпочато практичну роботу по організації її діяльності. У 1940 р. кафедра історії України була включена до складу новоствореного історичного факультету. Впродовж 1940–1941 рр. до штату кафедри входив сам І. Крип’якевич та працівники науково-допоміжного персоналу. Для покращення студентської наукової роботи при кафедрі було організовано гурток. У 1941 р. склад кафедри історії України поповнили аспіранти. Окрім роботи по кафедрі, І. Крип’якевич брав активну участь у житті Університету: був членом Вченої Ради, входив до редколегій наукових видань, працював у профспілковій організації.

Кафедра історії України відновила свою роботу після відходу німців зі Львова у серпні 1944 р. У цей час суттєво зріс її склад. Проф. І. Крип’якевич у серпні 1944 – лютому 1947 рр. був завідувачем цієї кафедри, а у подальшому – професором. Роботу на чолі кафедри вчений впродовж кінця літа 1944 – квітня 1945 р. поєднував із керівництвом історичним факультетом. Він продовжував викладати студентам курс історії України, готував низку інших спеціальних курсів, керував роботою аспірантів. Найбільш напруженим та складним періодом у повоєнну добу для І. Крип’якевича став час кампанії боротьби зі школою М. Грушевського (1945–1947), коли його звинуватили в українському буржуазному націоналізмі та співпраці з німцями у роки війни. Восени 1946 р. І. Крип’якевича перевели на роботу до Інституту історії у Києві, а в Львівському університеті поступово усунули від викладання, залишивши за ним керівництво аспірантами. Через рік, у листопаді 1947 р., під приводом боротьби із сумісниками, І. Крип’якевича повністю звільнили з роботи в Університеті.

Співпраця між І. Крип’якевичем та Львівським університетом відновлюється через декілька років, коли вченого залучають до роботи по захисту дисертаційних досліджень. Після призначення І. Крип’якевича завідувачем відділу, а у подальшому директором Інституту суспільних наук (Львів) контакти між ним та працівниками Університету стають інтенсивнішими та набувають різноманітних форм (наукові семінари, участь у роботі Вчених Рад, підготовка спільних видань, консультування студентів). Львівський університет підтримав висунення кандидатури І. Крип’якевича для обрання академіком Академії Наук УРСР у 1957 р. Однак, попри високий академічний статус, реноме видатного українського історика та державне визнання, І. Крип’якевич до викладання в Університеті так і не повернувся.

У червні 1966 р. у Львівському університеті відбулося урочисте засідання, проведене з нагоди 80-річного ювілею та 60-річчя наукової діяльності вченого. Однак сам І. Крип’якевич на нього не прийшов. Наприкінці 1960-х, вже після смерті вченого, на викладацьку роботу у Львівському університеті прийшла низка його учнів, однак перебували вони у ньому не довго.

За часів чергової кампанії боротьби із проявами українського буржуазного націоналізму їх усунули від праці. Повна наукова та суспільна реабілітація І. Крип'якевича відбулася лише після настання незалежності України (1991 р.).

Ключові слова: Львівський університет, Іван Крип'якевич, кафедра історії України, Михайло Марченко.

У жовтні 2019 р. минуло 80-років від часу створення / відновлення¹ кафедри історії України у Львівському державному університеті. Її поява була тісно пов'язана з іменами двох знакових для українського історичного цеху постатей – тогочасного ректора Михайла Марченка (1902–1983) та професора Івана Крип'якевича (1886–1967). Життєвий шлях та науковий доробок цих вчених уже не раз були об'єктом прискіпливих студій українських дослідників². Активно вивчалася й їх діяльність на полі організації української освіти та науки. Насамперед це стосується І. Крип'якевича, свідченням чого стала поява впродовж останніх десятиліть низки дисертаційних досліджень, спеціальних наукових збірників, окремих публікацій та статей, число яких зростає і надалі³. У той же час все помітнішими стають і ті лакуни, які з тих чи інших причин залишилися поза увагою авторів дотеперішніх студій, ще явніше винаочнюються окремі проблеми і питання, що потребують ретельнішого вивчення. До останніх, як би це на початку парадоксально не звучало, віднесемо і комплекс дослідницьких проблем, пов'язаних із діяльністю І. Крип'якевича у стінах Львівського державного університету імені Івана Франка⁴ на посадах професора, завідувача кафедри, декана історичного факультету тощо⁵. Справа в тому, що докладне вивчення історіографії питання демонструє певні перекося, котрі є у наших дотогочасових знаннях, пов'язаних із перебуванням І. Крип'якевича у стінах цієї поважної інституції. Виглядає так, що нам чи не найкраще відомі

¹ Іноді саме так – кафедрою історії України називають відкриту у 1894 р. кафедру всесвітньої історії з особливим оглядом історії Східної Європи, керувати роботою якої було доручено проф. М. Грушевському.

² Див. про М. Марченка: Олександр Рубльов, “Маловідомі сторінки біографії українського історика”, *Український історичний журнал*, no. 1, (1996): 106–129; Володимир Качмар, “Між “радянською” та “українізацією”: діяльність Михайла Марченка на посаді ректора Львівського університету в 1939–1940 роках,” в *Львів: місто – суспільство – культура*, (Краків: Наукове видавництво Педагогічної Академії, 2005), t. V. Люди Львова, 141–155; Володимир Грабовецький, *Професор Михайло Марченко – історик України*. (Івано-Франківськ. 2009). Значне місце постаті цього історика відведено і у книзі польської дослідниці О. Гнатюк (Ольга Гнатюк, *Відвага і страх*. (Київ.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017)).

³ Перелік публікацій про І. Крип'якевича див. у: *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві, (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, no. 28 (2016): 697–711. Див. також: Інна Заболотна, “Історіографія життя та наукової спадщини І. П. Крип'якевича,” *Історіографічні дослідження в Україні*, no. 17, (2017): 210–217.

⁴ Таку назву Університет отримав на початку 1940 р.

⁵ Частково про це: Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, Спецвипуск, (2017): 607–640.

перипетії, пов'язані із переслідуванням І. Крип'якевича у часі боротьби радянської влади зі школою М. Грушевського у 1946–1947 рр. Спричинилася до цього доповідь, а потім ґрунтовна публікація професора Я. Дашкевича, підготовлена ним ще у середині 1990-х рр.⁶, котра у подальшому неодноразово перевидавалася у наукових журналах⁷ і збірниках праць вченого⁸. Однак у ній докладно йдеться лише про доволі короткий відтинок університетської кар'єри І. Крип'якевича – 1945–1946 рр., натомість обставини, що передували цьому періоду та подальшу співпрацю вченого із Львівським університетом – розглянуто лише побіжно. Не особливо рятують ситуацію публікації й інших авторів. Перша велика історія Львівського університету, котра була підготована, але так і не опублікована у 1970-х роках, містить лише декілька дотичних фактографічних згадок про роботу кафедри історії України та її завідувача професора І. Крип'якевича⁹, згадок, що у подальшому неодноразово повторювалися у багатьох інших спеціальних чи довідкових виданнях¹⁰. Старт серйозного дослідження діяльності І. Крип'якевича як організатора науки на західноукраїнських землях у перший радянський період (1939–1941 рр.) дав львівський історик Олександр Луцький. У його статті, уміщеній на сторінках ювілейного випуску одного із серійних видань Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, принагідно було розглянуто викладацьку та наукову працю І. Крип'якевича у Львівському університеті у зазначений проміжок часу, зокрема, чи не вперше згадано про роботу вченого з аспірантами¹¹. Окремі звістки про це віднаходимо у пізнішій публікації Н. Клименко¹². Повніше

⁶ З доповіддю на цю тему Я. Дашкевич виступив на організованій у жовтні 1994 р. у Львові міжнародній конференції “Михайло Грушевський і Львівська історична школа”, матеріали якої було вперше опубліковано наступного року. Див. про це: *Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському*, ред. Ярослав Грицак, Ярослав Дашкевич, (Львів, 1999), V (інформація про конференцію та її матеріали), 259–361 (програма конференції).

⁷ Ярослав Дашкевич, “Боротьба з Грушевським та його Львівською школою за радянських часів”, *Український історик*, no. 33, ч. 1–4, (1996): 88–141.

⁸ Наприклад, Ярослав Дашкевич, “Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів,” в Ярослав Дашкевич. *Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури*, (Львів, 2006), 369–401.

⁹ *Історія Львівського університету*, (Львів, 1976): 341, 354. Один із машинописних примірників цієї праці зберігається у Музеї історії Львівського університету.

¹⁰ Див., наприклад: *Львівський університет*, ред. Володимир Чугайов, (Львів: видавництво при Львівському державному університеті видавничого об'єднання “Вища школа”, 1986): 48, 50, 54.

¹¹ Олександр Луцький, “Науково-організаційна і педагогічна діяльність І. П. Крип'якевича у вересні 1939 – червні 1941 рр.,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, no. 8, (2001): 783–800.

¹² Нінель Клименко, “Педагогічна діяльність видатного історика І. Крип'якевича в вищих навчальних закладах (1921–1946 рр.)” доступ отримано 23 січня 2018, <http://inb.dnsgb.com.ua/2008-2/08knpvzn.pdf>

діяльність університетської кафедри історії України та її працівників у 1939–1941 та 1944–1949 рр., роботу І. Крип'якевича як наставника наукової молоді можна віднайти і в декількох наших недавніх публікаціях та статті Д. Пугача¹³. Вищеперераховані студії значно розширили обрій знань про стосунки іменитого вченого та Львівського університету у радянський період, оминаючи у той же час, з тих чи інших причин, низку питань, відповіді на які ще не було віднайдено. Це стосувалося, зокрема, обставин, що супроводжували призначення І Крип'якевича на посаду очільника кафедри у 1939 р чи контактів університетських вчених і професора І. Крип'якевича у 1950–1960-х роках, характер цих стосунків, їх інституціональний та особистісний вимір тощо. Допомогти заповнити ці лакуни і покликана наша стаття, у котрій спробуємо подати короткий, однак цілісніший огляд наукової та навчальної діяльності Івана Петровича у стінах Львівського державного університету ім. І. Франка наприкінці 1930-х – 1960-их років. Джерельною базою для цього послугують низка матеріалів, що відклалися у фондах Державного архіву Львівської області, Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка, особовому фонді вченого, що зберігається у Відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника (далі – ВР ЛННБ ім. В. Стефаника); опубліковані спогади учасників тих подій.

Не є таємницею, що стосунки І. Крип'якевича та Львівського університету мали тривалий характер. Упродовж 1904–1909 рр. він навчався на філософському факультеті цього навчального закладу, котрий носив тоді назву Університету імператора Франца І. Саме у його стінах Іван Петрович проходив формування як історик під керівництвом Михайла Грушевського¹⁴, саме тут у 1911 р. захистив докторат на тему “Козаччина і Баторієві вольності”. Припускаємо, що у “темних, понурих залах”¹⁵ цієї інституції, котра тоді розташовувалася у будинку на вулиці св. Миколая, 4, І. Крип'якевич міг бувати і надалі, принаймні до моменту вибуху Першої світової війни та від'їзду із міста М. Грушевського.

---

¹³ Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,”; Олександр Целуйко, “Про одну ненаписану дисертацію. Причинок до вивчення історії галицько-волинської держави у повоєнну добу,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 52, (2016): 176–199; Дмитро Пугач, “Кафедри історії України Львівського університету: специфіка створення та діяльності (1894–1949),” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, Спецвипуск, (2017): 651–654.

¹⁴ Перші контакти між ними датуються ще 1903 р., коли гімназист Іван Крип'якевич написав листа до професора М. Грушевського та отримав від нього відповідь. Див. про це: Інна Заболотна, “Початок співпраці І. П. Крип'якевича з М. С. Грушевським,” *Український археографічний щорічник, Нова серія*, no. 8–9, (2004): 629–632.

¹⁵ Так про ці зали писав І. Крип'якевич, згадуючи лекційні виклади свого вчителя. Див.: Іван Крип'якевич, “Михайло Грушевський. Життя й діяльність,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, no. 8: 240.

Зовсім інакше склалися стосунки І. Крип'якевича та його *Alma mater* у міжвоєнний період. Розпад імперії Габсбургів та поразка національно-визвольних змагань західних українців мали своїм наслідком включення Львова та всієї Галичини до складу відновленої Польської республіки. У 1919 р. Львівський університет було перейменовано на Університет Яна Казимира і він поступово, але невпинно перетворювався на форпост подальшої колонізації краю. З огляду на це не дивно, що де-факто утраквістичний австрійський університет було перетворено на навчальний заклад із винятково польською мовою викладання, зліквідовано цілу низку українознавчих кафедр, обмежено доступ до нього української молоді¹⁶. Говорити за цих умов про якусь співпрацю І. Крип'якевича та Університету можемо лише в контексті роботи вченого із студентами-українцями, що у вільний від навчання час працювали у комісіях Наукового Товариства Шевченка та брали участь у роботі створеного при ньому Семінару студентів-істориків. Опікуном цього семінару був Іван Петрович¹⁷.

Кардинальні зміни у роботі Львівського університету відбулися після початку Другої світової війни та встановлення радянської влади. Невдовзі новим ректором Львівського університету призначили київського історика Михайла Марченка. Відбулося це у першій половині жовтня 1939 р.¹⁸, а вже 18 числа того ж місяця він почав перебирати обов'язки керівника цієї інституції. Прикметно, що саме того дня своїм наказом за № 2 М. Марченко створив на гуманістичному факультеті Львівського університету дві українознавчі кафедри – кафедру історії української літератури та кафедру історії України. Керівником першої з них було визначено проф. Кирила Студинського (1868–1941)¹⁹, під якого вона, напевно, і створювалася, натомість призначення очільника другої забарилось.

---

¹⁶ Ярослав Притула, Роман Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939),” в *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка*. (Львів, 2011), т. 1, 58–59.

¹⁷ Олександр Домбровський, “Традиції школи М. Грушевського у Львівському НТШ в 30-х роках,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, по. 8: 559.

¹⁸ Як згадував М. Марченко, пропозицію очолити Львівський університет він отримав 8 жовтня; наказ Народного комісаріату освіти про призначення його ректором датовано 17 жовтнем 1937 р.

¹⁹ Фотокопія цього наказу зберігається у Музеї історії Львівського університету. У зв'язку із створенням кафедри історії України у Львівському університеті цікавим є повоєнний спомин історика Миколи Андрусяка. Розповідаючи про події осені 1939 р. у Львові та проф. І. Крип'якевича, він згадував, що Сенат Львівського університету після приходу радянської влади, але ще до призначення ректором М. Марченка те ж задумувався над відкриттям подібної кафедри та запрошенням на неї когось з українських вчених. Зробити це нібито планувалося задля українсько-польського замирення під більшовицькою окупацією. Микола Андрусяк, “Іван Крип'якевич,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, по. 8: 576. Докладніше встановити, чи були такі “новоерівські” плани реалістичними та як далеко в їх реалізації готова була просунути польська професору – допоки не можливо.

Припускаємо, що свою роль у цьому відіграла низка обставин. Зрозуміло, що відкриття нової владою кафедри історії України мало характер певної політичної маніфестації, покликаної продемонструвати захист інтересів галицьких українців та заручитися їхньою підтримкою²⁰. У той же час її створення на деякий час знімало питання, на якій кафедрі у Львівському університеті буде викладати сам ректор – випускник Інституту червоної професури та колишній завідувач сектору феодальної доби Інституту історії АН УРСР М. Марченко. Паралельно з цим вівся пошук інших кандидатів серед числа місцевих учених, котрі могли б працювати разом із ним. Урешті-решт вибір випав на І. Крип'якевича. Чому саме на нього? Очевидно нам, з відстані часу та з огляду на подальшу діяльність І. Крип'якевича на різного штибу керівних, наукових і викладацьких посадах, це питання може здаватися дивним. Більше того, призначення І. Крип'якевича видається доволі символічним із огляду на той факт, що у 1894–1914 рр. керівником кафедри, на котрій викладалася тоді історія України, був його вчитель М. Грушевський. Однак, якщо ми згадаємо про який саме час йдеться і про всі пов'язані із цим перипетії, дослідити цю справу необхідно ретельніше.

До осені 1939 р. І. Крип'якевич був гімназійним вчителем у містах Галичини²¹. Звичайно, за його плечами уже був досвід роботи у Львівському (таємному) українському університеті (1921–1925) та Богословській Академії (1934–1939), однак наскільки він важив для нової влади – не відомо. Та й інших українських істориків, зокрема учнів М. Грушевського, що у той час перебували у місті, було чимало, наприклад ті ж Федір Срібний, Богдан Барвінський чи Омелян Терлецький²². Цікаво наголосити і на тій обставині, що поміж наказами про створення кафедри і призначенням її професором І. Крип'якевича пройшов майже тиждень. Як вівся (якщо вівся) пошук відповідної кандидатури, хто рекомендував (якщо рекомендував) Івана Петровича – можемо лише здогадуватися. Щоправда, залишився цікавий спогад іншого українського історика Миколи Андрусяка (1902–1985). Він згадував, як у другій половині жовтня 1939 р. до бібліотеки НТШ прийшов новопризначений ректор

²⁰ Прикметними тут можуть бути спогади вчителя-галичанина, котрий згадував, що “зовнішня українізація всього шкільництва, яку большевики перевели в Західній Україні, мала для настроїв українських мас в першій фазі большевицької окупації рішальне значення”. Див.: “Радянська школа,” у *Західня Україна під большевиками, IX.1939 – VI. 1941*, ред. Мілена Рудницька, (Нью-Йорк, 1958): 148.

²¹ Прикметно, що саме як вчитель гімназій означував свою трудову діяльність до 1939 р. І. Крип'якевич у датованих 1940–1950-ми рр. особистих листках з обліку кадрів (Крип'якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія] – списки праць, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 329).

²² Пропозицію очолити кафедру “середньовічної історії України” нібито отримав ще один український історик Теофіл Коструба, однак він відмовився від цієї пропозиції (Володимир Качмар, “Теофіл Коструба: життєвий шлях і наукові пошуки історика та богослова,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 50 (2014): 265). Незрозуміло, щоправда, про яку саме кафедру йшлося, адже наказів на створення в університеті структурного підрозділу під такою назвою не віднайдено.

М. Марченко та попросив підібрати та принести йому матеріали до історії західноукраїнських партій. М. Андрусак виконав прохання ректора і, передаючи зазначені матеріали, звернувся до М. Марченка з проханням призначити його працівником університетської бібліотеки, що той і виконав. Прикметно і наступне. Відбувалося це 24 жовтня 1939 р., а у приймальні, як стверджував М. Андрусак, у той день була велика черга людей “за платними посадами в університеті”, зокрема, І. Крип’якевич і Ф. Колесса²³. Про те, що практика таких візитів була тоді не поодинокую, згадував у подальшому і М. Марченко²⁴. Тому, враховуючи ту обставину, що професором кафедри історії України Івана Петровича призначили 24 жовтня 1939 р.²⁵, цілком можливо, що рішення на користь його кандидатури могло бути схвалено безпосередньо того ж дня²⁶. Зрештою, М. Марченко, як історик, був знайомий із працями І. Крип’якевича²⁷, та й самого претендента було вже обрано депутатом Народних Зборів Західної України, котрим через декілька днів потрібно було схвалити рішення про приєднання цих земель до складу УРСР і СРСР. Важило й те, що сам новопризначений ректор, принаймні на початках, не боявся брати на себе відповідальність за людей, яких він залишав або ж приймав на роботу в університеті. При цьому, якщо вірити М. Марченку, він звертав увагу не так на їхні політичні погляди (“политическое лицо их всех было одно на одно похоже, т. е. с взглядами

²³ Микола Андрусак, “Жмуток спогадів у зв’язку з редагуванням д-ром Олегом Кандибою “Збірника Українського наукового інституту в Америці”,” *Український історик*, по. 1–4 (49–52) (1976): 110–111.

²⁴ “Приходили “представиться” многие из интеллигенции внеуниверситетской, ничего не имевшие до того общего с польским университетом, но искавшие в нем должности и проч.” (“Власноручні свідчення в’язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” в *Інститут історії України Національної академії наук України. Документи і матеріали. 1936–1991* (К.: Інститут історії України НАН України, 2011), кн. 1. 1936–1947, 381).

²⁵ Накази ректора за 1939 р., 1939, Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ), ф. Р–119, оп. 3, спр. 3, арк. 7.

²⁶ В Архіві Львівського університету відклався документ із біографічними даними та коротким (біля тридцяти позицій) списком наукових праць І. Крип’якевича. Ручкою вгорі аркушу підписано “Просьба о посаду”, поруч – штамп із вхідною датою (числом реєстрації? – О. Ц.) – 27 жовтня 1939 р. (Отдел кадров. Заявления лиц о приеме их на работу в качестве профессоров и преподавателей с приложением автобиографий и списка научных работ, 29 січня 1940 р. – 4 березня 1941 р., Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1, спр. 427, арк. 31–32). Не зрозуміло, щоправда, чи була це попередньо підготована вченим заява, яку він приніс із собою 24 жовтня, а чи документ, який необхідно було укласти для оформлення на роботу.

²⁷ “Из новой профессуры, т. е. вновь привлеченные на работу в университет, в первые же дни моей работы были приняты хорошо известные мне по их научных трудах профессора из украинцев: профессор Студинский, впоследствии избранный в депутаты Верховного Совета СССР, упоминаемый уже мною раз проф[ессор] Возняк, избранный впоследствии депутатом Верховного Совета УССР, профессор Крипякевич”. (“Власноручні свідчення в’язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” 384).

далеко еще не советскими”)), а на те, якими вони були науковцями²⁸. А у цьому відношенні І. Крип'якевичу було що показати.

Чи врахував при цьому М. Марченко попередні контакти Івана Петровича з академічними інституціями радянської України – не відомо. Зрештою, саме з кінця жовтня 1939 р. розпочалася трудова діяльність І. Крип'якевича у Львівському університеті на посаді професора з оплатою у 1000 зл. місячно²⁹.

Перша посада, яку він обійняв у ньому, була, як уже згадувалося, посада професора кафедри історії України. Щоправда, сам Іван Петрович у вересні 1944 р. у стенограмі записів для Комісії з історії Вітчизняної війни згадував, що у жовтні 1939 р. його призначили “професором *завідувачем кафедри* (виділення наше – О. Ц.) історії України”³⁰. Документи говорять нам інше, адже у наказі від 24 жовтня 1939 р. ні про яке керівництво кафедрою І. Крип'якевичем ще не йшлося – розпорядження про це було видано лише 7 грудня того ж року³¹. Можна було б пояснити таку розбіжність у показах тим, що для самого Івана Петровича, як людини вихованої у старій австрійській університетській традиції, призначення професором кафедри було синонімічним її керуванню. Зрештою, схожою була ситуація і у міжвоєнний період. Ця практика, однак, була цілком відмінною від тієї, яка була у СРСР, де на кафедрі одночасно могли працювати двоє або більше професорів, а очолювати її міг один із них, а то й взагалі ще інший викладач, інколи, як це бувало у 1930-х роках, без будь-якого наукового ступеня та вченого звання. Однак, справа у тому, що ще до грудня 1939 р. у наказах ректора Львівського університету неодноразово зустрічаємо випадки, коли людину призначають одночасно і професором, і завідувачем кафедри. У тому ж вищезгаданому наказі за № 2 від 18 жовтня 1939 р. професора Кирила Студинського офіційно поіменовано керівником “*Кафедри Історії Української Літератури*”. Наказом від 3 листопада 1939 р. професором археології і завідувачем кафедри археології було призначено Ярослава Пастернака. Все це свідчить про те, що практики поєднання посади професора та керівника кафедри у Львівському університеті у жовтні-грудні 1939 р. вже не було. Щоправда, може закрастися думка, що у перші місяці функціонування у Львові радянського університету, коли у штаті його канцелярії, через яку проходили офіційні документи, і надалі могли працювати ті ж люди, які служили у ній і в попередні часи, не

²⁸ “Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.”, 384.

²⁹ Списки викладачів та накази зам.[існика] нар.[одного] комісара [освіти] від 19. X. 1940 р. Штатний контингент професорсько-викладацького персонала, б. р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1, спр. 405, арк. 59.

³⁰ Інна Заболотна, “Роки німецької окупації на Західній Україні за спогадами І. Крип'якевича,” *Український археографічний щорічник*, no. 7, (2002): 400. Подібне твердження бачимо і в декількох автобіографіях вченого, укладених після війни (Крип'якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіограф[афія] – списки праць, спр. 329).

³¹ Особова справа Івана Крип'якевича, б. р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1с, спр. 561, арк. 4–4а; Накази ректора за 1939 р., арк. 113.

звертали уваги або ж не бачили особливої різниці у формулюванні окремих наказів. Таке припущення, на нашу думку, варто відкинути як мало ймовірне: виявити помилки міг ректор чи його секретар, особи, яких стосувалися ці ж накази, зрештою, бухгалтерія, якій треба було нараховувати відповідну заробітну плату, а вона у професора чи завідувача кафедри і професора різнилася б. Зрештою, саме про такий порядок зайняття І. Крип'якевичем посад в університеті – спочатку професор, а потім керівник кафедри – йдеться в одній із датованих 1940 р. характеристик на вченого³² та у датованому повоєнним періодом власноручно укладеним життєписом, що зберігся у його особовій справі³³. З огляду на це дозволимо собі висловити припущення, що впродовж кінця жовтня – початку грудня 1939 р. кафедра історії України не мала офіційно призначеного завідувача. Можливо, це було пов'язано із бажанням М. Марченка залишити керівництво цією кафедрою за собою³⁴, і відмовився він від цього лише після призначення себе у грудні 1939 р. завідувачем іншої новоствореної кафедри – історії народів СРСР³⁵. Не можемо відкинути і того, що ректор очікував на приїзд у якості майбутнього очільника кафедри когось із східноукраїнських вчених (“*новых людей из старых областей Украины*”³⁶). Так, зокрема, у листопаді 1939 р. було обсажено кафедру марксизму-ленінізму деканом історичного

³² Богдана Сипко, “Викладацький склад історичного факультету Львівського університету у 1940 р. крізь призму службових характеристик,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 50: 460. Приблизно першою половиною 1940 р. датовано підписаний деканом історичного факультету документ під назвою “Характеристика наукових робітників історичного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка” (там само, 466). У ньому читаємо, що І. Крип'якевич “*3 24 жовтня 1939 р. професор і керівник кафедри історії України, керівник історичної секції Львівської філії Інституту історії Академії Наук УРСР*”. Однак таке твердження не повинно вводити нас в оману. Як і весь документ, так і поданий нами витяг з нього містять чимало прикрих помилок та різночасових поєднань. Так, у ньому зазначено, що І. Крип'якевич має 20 (!) наукових праць, що було суттєвим заниженням дотогочасового доробку вченого, який нараховував сотні публікацій, та й Львівський відділ, а не “історичну секцію Львівського філіалу Інституту історії” Іван Петрович очолив у лютому 1940 р., а не наприкінці 1939 р., як про це згадано у документі. Зрозуміло, що помилки не носили навмисного характеру та були допущені через брак інформації або ж внаслідок невдалих редакторських правок.

³³ Особова справа Івана Крип'якевича, арк. 4–4а.

³⁴ Нагадаємо, що у часі роботи в Інституті історії АН УРСР М. Марченко досліджував козацьку державу середини XVII ст., а тема його кандидатської дисертації, захищеної у травні 1940 р., звучала як “Боротьба Росії й Польщі за Україну у перше десятиліття після приєднання України до Росії, 1654–1664 рр.”. Згадана тематика цілком пасувала для кафедри історії України. Див.: Марченко Михайло Іванович, в *Інститут історії України НАН України. 1936–2006* (К.: Інститут історії України НАН України, 2006): 592; “Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” 394.

³⁵ Накази ректора за 1939 р., арк. 113.

³⁶ “Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” 388.

факультету Андрієм Брагінцем³⁷, а у 1940 р. кафедру нової історії Андрієм Скабою³⁸. Та тут ми ступаємо на хиткий ґрунт припущень, котрі поки-що не підтвержені документальними даними. Ствердимо одне: у грудні 1939 р. І. Крип'якевич очолив створену незадовго перед тим кафедру історії України.

Очолив він її як виконувач обов'язків завідувача і саме у такому статусі продовжував керувати кафедрою впродовж 1940–1941 рр. У цьому не було якоїсь дивини, адже й інші призначені М. Марченком завідувачі кафедр де-факто перебували у такій же ситуації. Трапилося так тому, що рішення про остаточне затвердження на ці посади здійснював не ректор університету, а проводив своїм наказом Всесоюзний комітет у справах вищої школи при Раді Народних Комісарів СРСР (ВКВШ СРСР) у Москві. З огляду на перманентну реструктуризацію та реформування університету впродовж зими 1939–1940 рр. та зміни у ньому в наступний час очікувати на швидкий вихід такого наказу не доводилося³⁹. Не допомогли у цьому ані надісланий на початку січня 1940 р. новий штатний розпис університету⁴⁰, ані затвердження у Москві на початку лютого того ж року іншого документу, який відтепер визначав життя університету – його Статуту⁴¹. Перешкодою у цьому для українських, як, зрештою, і для польських вчених, котрі працювали в університеті, стала передбачена радянськими актами вимога про наявність у претендента на посаду завідувача кафедри звання професора

---

³⁷ Накази ректора за 1939 р., арк. 97. Цікаво відмітити, що у листі, який надійшов до ректора Університету з ВКВШ СРСР чітко вказувалося, що “виділений” ЦК КП(б)У тов. А. Брагінєць скеровується у якості доцента – завідувача кафедри марксизму-ленінізму та декана історичного факультету. Датовано цей лист 28 листопадом 1939 р., а призначений наказом ректора А. Брагінєць був 28 листопада. Виглядає так, що лист ВКВШ СРСР був підписаний заступником голови цієї комісії Олексієм Гагаріним під час його перебування у Львові (див. про це у посиланні нижче), те, що називається, на місці (Заявлення лиц о приеме их на работу в качестве профессором и преподавателей с приложением биографий и копий дипломов, 25 октября 1939 г. – 28 января 1940 г., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1, спр. 421, арк. 41).

³⁸ Богдана Сипко, “Викладацький склад історичного факультету”, 465.

³⁹ У листопаді-грудні 1939 р. до Львівського університету була скерована група працівників вищих навчальних закладів Москви на чолі із заступником голови ВКВШ СРСР О. Гагаріним. Її завданням, як згадував М. Марченко, була допомога йому, ректору у перебудові роботи Університету. О. Гагарін провів, у тому числі, низку зустрічей із претендентами на зайняття окремих посад в Університеті з числа тих, хто у ньому до цього часу не працював. Чи був серед цих осіб І. Крип'якевич – не відомо (“Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” 384).

⁴⁰ Наказ Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР від 8 січня 1940 р. про затвердження штатного розкладу професорсько-викладацького і навчально-допоміжного персоналу університету, 1 січня 1940 р. – 8 січня 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 19, арк. 1. Для кафедри історії України було визначено одну ставку професора, завідувача кафедри та одну ставку асистента.

⁴¹ Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22, арк. 2–20.

або ж наукового ступеня доктора наук⁴². Зрозуміло, що ніхто зі старої професури та новопризначених викладачів документів такого роду не мав, та й не міг мати з огляду на цілком відмінну практику регулювання роботи науково-педагогічних працівників у австрійській чи польській періоди. Призначення на посаду професора у ті часи здійснювалося цісарськими патентами або ж міністерськими розпорядженнями, а не рішенням радянських органів влади. Іншою була і практика набуття вчених ступенів, де захист докторської роботи слугував підставою для проходження у наступні роки процедури так званої габілітації, яка не передбачала присвоєння претенденту окремого вченого звання чи наукового ступеня, а лише слугував однією із підстав для зайняття професорської кафедри у майбутньому. За таких обставин усіх місцевих українських і польських вчених чекала процедура визнання їхніх вчених звань та титулів, створеною у 1932 р. Вищою атестаційною комісією СРСР. Тривало таке визнання доволі довго і не завжди завершувалася для претендента позитивним результатом. Так, якщо говорити про І. Крип'якевича, то йому офіційно було присуджено ступінь доктора історичних наук і надано вчене звання професора лише у квітні 1941 р.⁴³, тобто майже через півтора року праці на посаді керівника кафедри.

Зрештою ця довга процедура радянської *нострифікації* І. Крип'якевича не могла завадити йому у головному – в організації роботи кафедри. Наприкінці грудня 1939 р. при ній було організовано кабінет історії України, завідування яким доручили Івану Петровичу. За іронією долі, і кафедра, і кабінет (загалом чотири кімнати загальною площею 167,3 м²) розташовувалися у приміщеннях, які перед тим у міжвоєнний період займала кафедра історії Польщі⁴⁴. Попри те, що створена кафедра історії України була у радянському університеті, виглядало так, що формування її велося ще за старим взірцем – до її викладацького складу впродовж усього першого радянського періоду входив лише Іван Петрович. Звичайно, причиною цього не було бажання нової влади надати їй якогось особливого статусу, а звичайна відсутність на початках достатнього педагогічного навантаження для більшого числа працівників. Якийсь час на кафедрі підпрацьовували і ректор університету М. Марченко, і кандидат історичних наук Євсей Одрин (1913–?). Однак вони були лише сумісниками, працівниками

⁴² Містилася ця норма і у Статуті Львівського університету 1940 р. (Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 7).

⁴³ Ярослав Ісаєвич, “Крип'якевич Іван Петрович,” в *Енциклопедія історії України*. (Київ, 2008), т. 5, 392; Списки преподавателей, имеющих ученое звание профессора, и выписки из протоколов заседаний высшей аттестационной комиссии об утверждении преподавателей в ученое звание и ученой степени, 12 березня 1941 р. – 7 червня 1941 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1, спр. 413, арк. 15 (Виписка з протоколу засідання ВАК СРСР від 5 квітня 1941 р., № 13).

⁴⁴ Див.: Накази ректора за 1939 р., 1939, арк. 143; Олександр Домбровський, “До історії Львівського університету в 1939–1941 рр. (Спогад у 20-ті роковини),” *Київ*, no. 2, (1960): 32; Штатное расписание профессорско-преподавательского состава по кафедрам с приложением указания к расчету штатов на 1941–1942 уч. год., 10 января 1940 г. – 30 апреля 1941 г., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1, спр. 407, арк. 65.

кафедри історії народів СРСР, які читали для студентів історію України ХХ ст. – доручити цю справу неофіту на ниві радянського історіознання професору І. Крип'якевичу, зі зрозумілих причин, ніхто б не дозволив, та й, як припускаємо, і сам він до цього не особливо прагнув.

Штат кафедри традиційно доповнював допоміжний персонал – старший лаборант і старший препарататор. Саме вони повинні були допомагати проф. І. Крип'якевичу при підготовці до занять, організувати та поповнювати кафедральну бібліотеку, консультувати студентів у роботі з літературою⁴⁵, складати бібліографію курсів тощо. Це вимагало вдумливого і ретельного підбору кандидатів для заміщення посад. Кому належала ініціатива у запрошенні претендентів – встановити важко, однак те, що призначення відбувалися за погодженням із Іваном Петровичем, припустити можемо. У всякому випадку саме так свідчив щодо себе Олександр Михайлович Домбровський (1914–2014), відомий у майбутньому український еміграційний історик, а у лютому – квітні (?) 1940 р. – старший лаборант кафедри⁴⁶. Першою і найвірнішою співробітницею І. Крип'якевича в університеті була лаборант, а у подальшому – старший лаборант Ольга Іванівна Сенів. На кафедрі історії України вона пропрацювала із січня 1940 р. і до моменту її ліквідації влітку 1949 р. Окрім неї та О. Домбровського коротко, буквально по декілька місяців на посаді старшого препарататора числилися Володимир Олександрович Борис і Анна Володимирівна Мриц. Така плінність кадрів на цих посадах пояснювалася не зауваженнями до їхньої роботи з боку керівника кафедри, а іншими обставинами. О. Домбровський сам попросився та був переведений на аналогічну посаду на кафедрі історії стародавнього світу, по якій він раніше спеціалізувався і де якийсь час працював асистентом. В. Борис продовжив навчання в університеті, а А. Мриц покинула кафедру після скорочення посади старшого препарататора та була переведена до

⁴⁵ Постанова наради професорів історичного факультету від 29 березня 1940 р. встановила для студентів обов'язковий час самостійної праці над джерельною і підручною літературою в кабінетах кафедр. Зокрема, в кабінеті історії України він становив 4 год. на тиждень. (Тематичні плани наукової роботи кафедр історичного факультету на 1940–41 навчальний рік, 1940–1941 рр., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 73, арк. 7). Навесні 1940 р. бібліотека кафедри налічувала 3500 одиниць; через рік, у 1941 р. – більше шести тисяч (План работы исторического факультета на II квартал 1940 учебного года, 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 170, арк. 10; Отчет о работе университетской библиотеки, 17 марта 1941 г. – 6 апреля 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 280, арк. 12–12зв.). Передбачалося, що кафедра, кабінет та їх бібліотека будуть відкриті для роботи студентів від 9 години ранку до 10 вечора. Для цього старший лаборант кафедри О. Сенів та старший препарататор А. Мриц повинні були працювати почергово: перша зміна була встановлена від 9.00 до 17.30, друга від 14.00 до 22.00. (Экзаменационные ведомости за летнюю сессию 1940 года исторического факультета, 26 августа 1940 г. – 24 октября 1940 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 223, арк. 42).

⁴⁶ “Коли почалася організація катедри Історії України, ректор Марченко, в порозумінні з проф. І. Крип'якевичем призначив мене до тієї катедри”. Див.: Олександр Домбровський, “До історії Львівського університету в 1939–1941 рр. (Спогад у 20-ті роковини),” 33.

університетської бібліотеки у листопаді 1940 р.⁴⁷ Впадає у вічі, що всі вони були те, що називається, місцевими, закінчили, або ще студіювали у Львівському університеті та, очевидно, ментально і культурно були близькими для Івана Петровича. О. Домбровський та В. Борис, до того ж, у попередні роки були учасниками керованого І. Крип'якевичем Семінару студентів-істориків при НТШ⁴⁸. Все це створювало на кафедрі, на відміну від історичного факультету назagal, комфортну для її керівника атмосферу.

Як згадувалося вище, практична робота з організації кафедри історії України на історичному факультеті Львівського університету розпочалася не раніше кінця 1939 – початку 1940 р.: саме тоді їй були передані відповідні приміщення та створено кабінет історії України, призначено першого лаборанта. Початком 1940 р. датовано й перші протоколи засідання кафедри. Не відомо, чи провадив якісь заняття зі студентам гуманістичного, а у подальшому – історичного факультету Іван Петрович у жовтні–грудні 1939 р. Припускаємо, що ні. У міжвоєнний період у Львівському університеті відбувся перехід від класичної двосеместрової форми навчання до триместрів. Перший з них повинен був розпочатися 3 жовтня 1939 р. і протривати до середини грудня. Незважаючи на воєнні дії та прихід радянської влади, до 5 жовтня 1939 р. заняття на всіх факультетах було розпочато згідно із затвердженням раніше планом⁴⁹. У цій ситуації, навіть після призначення іншого ректора та створення нових кафедр, внести суттєві корективи у навчальний процес було доволі складно⁵⁰. А тому, як згадував М. Андрусак, який тоді виконував обов'язки проректора по учбовій частині, “до кінця 1939 р. викладали тільки старі польські професори ще таки по-польськи”⁵¹. Ситуація змінилася на початку 1940 р.: 15 січня замість

---

⁴⁷ Див. детальніше про це: Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” 609–611. Перша спроба поповнити штат кафедри історії України відноситься до початку грудня 1939 р. Саме цим часом датовано заяву на ім'я ректора М. Марченка українського історика Степана Білецького. У ній він просив призначити його асистентом при кафедрі історії України. У накладеній 30 грудня того ж року резолюції внизу документу І. Крип'якевич засвідчував наукову компетенцію претендента та підтримував його кандидатуру (Заявлення лиц о приеме их на работу с приложением автобиографий и личных листов по учету кадров и копий дипломов, 10 января 1939 г. – 31 декабря 1940 г., Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 1, спр. 1429, арк. 7). Однак призначення С. Білецького тоді так і не відбулося. Щоправда, з початком лютого 1940 р. він був зарахований науковим співробітником Львівського відділення Інституту історії АН УРСР.

⁴⁸ Омелян Пріцак, “Спогад про вчителя,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, по. 8: 562.

⁴⁹ *Spisy wykładów w roku akademickim 1939/40*, (Lwów, 1939).

⁵⁰ Так, як згадував М. Марченко, не зважаючи на встановлення у Львові радянської влади деякий час провадилися заняття на теологічному факультеті, і ліквідовано його було в Університеті лише наприкінці жовтня 1939 р. Олег Дух і Василь Кметь, “Теологічний факультет,” в *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка*. (Львів, 2014), т. 2, 507.

⁵¹ Микола Андрусак, “Іван Крип'якевич,”: 576.

другого триместру розпочався другий семестр (тривав до 1 червня 1940 р.⁵²), а замість старої програми курсів викладачі повинні були працювати за новими навчальними планами й програмами, затвердженими ВКВШ СРСР⁵³. Саме з того часу розпочалися регулярні виклади історії України для студентів II–IV (історичний факультет) та IV (філологічний факультет) курсів⁵⁴, які проходили й протягом наступного, 1940/1941 навчального року. Передбачалося, що історія України буде читатися впродовж декількох семестрів, однак конкретний обсяг годин, відведений на неї, різнився в залежності від курсу, на якому її викладали⁵⁵. Справа у тому, що старшокурсники, котрі розпочали свої студії ще у довоєнний період, навчалися до кінця 1939 р. за старими програмами. У подальшому для них запроваджувалися так звані перехідні плани, у яких значна частина обов'язкових для радянських вищих навчальних закладів предметів повинна була б викладатися не поступово впродовж двох-трьох років, а за зміненою та скороченою програмою, інколи лише за один рік⁵⁶, а то й семестр⁵⁷. Так, у 1940/1941 навчальному році було з історією України для студентів-філологів. Викладалася вона на четвертому курсі по дві години тижнево, усього – 58 годин⁵⁸. Очевидно, що у такому випадку лектору доводилося готувати не один однаковий за обсягом та наповненням курс для всіх студентів, а декілька різних: один – для тих, хто навчався на третьому курсі та продовжував би свої студії наступного навчального року, інший, набагато менший та інтенсивніший, – для четвертокурсників. Певне уявлення про змістовне наповнення курсу з історії

⁵² Статистичні відомості про виконання навчальних планів по філологічному і історичному факультетах за навчальний 1939/1940 рік, 1939–1940, ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 151, арк. 5.

⁵³ Накази ректора за 1939 р., арк. 120; Звіт про роботу Львівського Державного Університету ім. Івана Франка за 1939–1940 роки, б. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 2, арк. 1 зв.; “Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.”, 386.

⁵⁴ Тематичні плани наукової роботи кафедр історичного факультету на 1940–41 навчальний рік, арк. 29–30; Відомості про виконання педагогічного навантаження викладачами історичного і юридичного факультетів за 1939–1940 і 1940–1941 навчальні роки, 15 січня 1940 р, ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 210, арк. 1–1зв., 9–10, 13; Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, 25 июня 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 278, арк. 1, 4.

⁵⁵ Протоколи засідань Совета профессоров и преподавателей исторического факультета, 12 апреля 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 108, арк. 2.

⁵⁶ Проект приказа об утверждении профессорско-преподавательского персонала на историческом факультете и переходные учебные планы студентов I–IV курсов, 6 января 1940 г. – 8 января 1940 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 216, арк. 11, 14, 15.

⁵⁷ Перехідний план для студентів четвертого курсу на II семестр 1939/1940 н. р. передбачав виклад історії України у обсязі 100 годин лекцій (шість годин в тиждень), 108 годин історії народів СРСР, 80 годин нової історії. (Проект приказа об утверждении профессорско-преподавательского персонала на историческом факультете и переходные учебные планы студентов I–IV курсов, арк. 11).

⁵⁸ Протоколи засідань ученого совета по вопросу работы кафедры истории Украины, 1940 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 66, арк. 1.

України, підготованого І. Крип'якевичем, дають програма⁵⁹ та конспекти лекцій, що дійшли до наших днів⁶⁰. Щоправда, більша їх частина відноситься вже до наступного, повоєнного періоду, однак навряд чи виклад матеріалу професором у 1939–1941 та 1944–1946 рр. суттєво відрізнялися. Вівся цей курс за класичною для І. Крип'якевича схемою, уже випробуваною ним у попередні роки, яка у подальшому лягла у підготований вченим популярний нарис “Історії України”. Завершував свої виклади історії України для студентів Іван Петрович серединою-кінцем ХІХ ст. – подальший період читали, як вже згадувалося вище, М. Марченко та Є. Одринка⁶¹. Курс І. Крип'якевича був авторським та мало корелювався із тогочасною більшовицькою формаційною схемою. Очевидно, така вільність була дозволена йому у зв'язку із відсутністю тоді обов'язкової для нього програми з історії України⁶² та свідчила про певну поблажливість у цей час до місцевої української професури з боку контролюючих органів. Традиційно переважали лекції; семінарські заняття відігравали допоміжну роль та, як відзначав І. Крип'якевич, відбувалися за рахунок лекційних занять⁶³. Вивчення окремих частин курсу завершувалося заліками і екзаменом⁶⁴. Крім згаданого лекційного курсу І. Крип'якевич запланував у 1940/1941 навчальному році прочитати для старшокурсників спецкурс (він мав стосуватися історії Галицько-Волинської держави) та провадити з ними науково-методичний семінар (“спецсемінар”)⁶⁵, які, однак, не відбулися з огляду на перевантаження студентів іншими обов'язковими заняттями⁶⁶. Загалом педагогічне навантаження професора І. Крип'якевича у цьому навчальному році становило 356 год., з яких лекції – 188 год.⁶⁷ Для покращення студентської наукової роботи при кафедрі було організовано науковий гурток, роботою якого керував Іван Петрович⁶⁸. У

⁵⁹ Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” 636–637.

⁶⁰ Історія України – лекції I, II, 1940 рр., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 342.

⁶¹ Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, арк. 4; Протоколы заседаний ученого совета по вопросу работы кафедры истории Украины, арк. 1зв.

⁶² Програми з історії України не було серед програм, надісланих тоді до Університету (Списки учебных программ для государственных университетов на 1940–1941 учебный год, 1940 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 244, арк. 6.). З'явилася така програма дещо пізніше.

⁶³ Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, арк. 4.

⁶⁴ Расписание лекций и график экзаменов и зачетов на историческом факультете, 3 листопада 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 1, спр. 2018, арк. 3–4.

⁶⁵ Тематичні плани наукової роботи кафедр історичного факультету на 1940–41 навчальний рік, арк. 29.

⁶⁶ Протоколы заседаний ученого совета по вопросу работы кафедры истории Украины, арк. 2; Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, арк. 4.

⁶⁷ План работы кафедры истории Украины на 1940–1941 гг., 4 ноября 1940 г. – 10 февраля 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 179, арк. 7.

⁶⁸ В архіві вченого відкрито оголошення або ж його копія, у якому проф. І. Крип'якевич запрошував записуватися до згаданого гуртка студентів, що бажають ознайомитися ближче з історією України (Історія України – лекції I, II, 1940 рр., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 342, зошит 6, арк. 2).

його роботі весною 194 р. брали участь 1941 р., а засідання відбувались двічі на тиждень. Головною темою для наукових дослідів студентів було обрано історію Львова⁶⁹, зокрема, проблеми устрою цього середньовічного міста, розвиток ремесел і промислів, класова та соціальна боротьба, діяльність шкіл, міська сфрагістика тощо⁷⁰.

Знаковою для кафедри подією стало відкриття при ній аспірантури. На початку 1941 р. до неї було зараховано Валентину Лелюх, Олександра Кулікова та Антона Криленка. Попри те, що підбір кандидатів відверто носив особливий характер (усі вони були вихідцями зі східних областей України, членами ВКП(б), працювали перед тим викладачами університетської кафедри марксизму-ленінізму), та й самі аспіранти не мали за своїми плечами необхідного багажу знань і більшого наукового досвіду, у Івана Петровича з'являлася можливість, якої він був позбавлений перед тим – формування грона власних учнів, підготовки нових, хоча й радянських кадрів для вищої школи⁷¹.

Перебування професора І. Крип'якевича у стінах Львівського університету не обмежалося лише кафедральною роботою. У листопаді 1939 р. він очолив комісію, покликану провести вступні іспити для тих, хто прагнув вивчати історію на гуманістичному факультеті⁷². У грудні того ж року знаходимо його ім'я серед професорів і працівників університету, котрі на спеціальній нараді обговорювали майбутню структуру та склад цього навчального закладу⁷³. На початку лютого 1940 р. Івана Петровича наказом ректора було включено до складу редколегії

⁶⁹ Протоколи засідань Совета профессоров и преподавателей исторического факультета, арк. 2; Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, арк. 4.

⁷⁰ Протоколи засідань ученого совета по вопросу работы кафедры истории Украины, арк. 6; Тематичні плани наукової роботи кафедр історичного факультету на 1940–41 навчальний рік, арк. 27. Двоє студентів цього гуртка – Б. Коваль та К. Райшер виступили із доповідями на Першій науковій конференції студентів Львівського державного університету імені Івана Франка (17–23 квітня 1941 р.). Темі їхніх доповідей звучали відповідно як “Періодизація історії середньовічного Львова” та “Класова боротьба у Львові в XVI–XVII вв.”. (Программа работы I-ой научной сессии Львовского государственного университета им. И. Франко, 3 февраля 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 110, арк. 33зв.). Тези цих доповідей див.: Исторический факультет. Тезисы из докладов на исторические темы, разработанные студентами, 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 1, спр. 2019, арк. 23–24, 25. Такого роду гуртки створювалися і при інших кафедрах факультету, для прикладу – на кафедрі історії середніх віків. Див.: Олександр Целуйко, “Чи була кафедра допоміжних історичних дисциплін (наук) у Львівському університеті у 1939–1941 роках?,” *Записки Наукового товариства імені Шевченка*, (2018), Т. ССLXXI (Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін): 802–803.

⁷¹ Докладніше про це: Олександр Целуйко, “Чужі свої? Аспіранти Івана Крип'якевича у Львівському університеті: спроба просопографічного портрету,” *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*, no. 21, (2019).

⁷² Накази ректора за 1939 р., арк. 58.

⁷³ Протоколи засідань Научного Совета и приказ Всесоюзного комитета по делам высшей школы при СНК СССР от 15 апреля 1940 г. об утверждении состава ученого совета, 4 грудня 1939 р. – 15 квітня 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 64, арк. 16.

новоутвореного періодичного органу – “Записок історичного та філологічного факультетів Львівського Державного Українського Університету ім. І. Франка”⁷⁴, а у травні 1941 р. призначено відповідальним редактором колегії з редагування наукових праць на факультеті⁷⁵. Коли наприкінці січня – на початку лютого того ж року в університеті було проведено першу наукову сесію, саме проф. І. Крип’якевичу було доручено керувати її історичною секцією⁷⁶. Навесні 1940 р. його було затверджено членом Вченої Ради Університету⁷⁷, у якій він пропрацював упродовж цього та наступного років. Крім цього, за ним було закріплено, як це часто бувало у той час, і певні громадські обов’язки – призначено головою місткому університетської профспілкової організації⁷⁸. Якщо ми пригадаємо, що роботу в університеті І. Крип’якевич поєднував з лютого 1940 р. із керівництвом Львівським відділом Інституту історії АН УРСР⁷⁹, участю у різноманітних обласних і міських комісіях та товариствах (зокрема, створеній у 1939 р. Комісії по охороні пам’ятників культури при Тимчасовому управлінні

⁷⁴ Накази ректора за 1940 р., 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 30, арк. 66. У 1940 р. було опубліковано перший том цього видання та розпочато збір статей та матеріалів до другого тому (“З історії видання “Записок історичного та філологічного факультетів” Львівського університету,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 50: 283–285).

⁷⁵ Накази ректора [Львівського університету] за 1941 р., 1941 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 3, спр. 52, арк. 266.

⁷⁶ Накази ректора за 1940 р. (друга половина), 1940 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 3, спр. 31, арк. 398.

⁷⁷ Протоколи засідань Научного Совета и приказ Всесоюзного комитета по делам высшей школы при СНК СССР от 15 апреля 1940 г. об утверждении состава ученого совета, арк. 1.

⁷⁸ Протоколи засідань Научного Совета и приказ Всесоюзного комитета по делам высшей школы при СНК СССР от 15 апреля 1940 г. об утверждении состава ученого совета, арк. 1зв; Богдана Сипко, “Викладацький склад історичного факультету,” 461, 466. Щоправда, у декількох автобіографіях із 1950-х років вчений стверджував, що він очолював профспілкову організацію працівників Львівського університету (Крип’якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія] – списки праць, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип’якевича, спр. 329).

⁷⁹ Докладніше про це: Олександр Луцький, “Науково-організаційна і педагогічна діяльність І. П. Крип’якевича у вересні 1939 – червні 1941 рр.,” 790–796. Завідував згаданим відділом Іван Петрович упродовж лютого–вересня 1940 р. та квітні–червні 1941 р. У перервах між цим, у жовтні–квітні 1941 р., коли Львівським відділом керував К. Максимчук, І. Крип’якевич був переведений на посаду заступника завідувача “з окладом, який він одержує зараз” (Феодосій Стеблій, “Відділ історії України,” в *Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. Наукова діяльність, структура, працівники*, ред. Ярослав Ісаєвич, (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2001), 51–53; Витяг із протоколу засідання президії АН УРСР про наслідки обстеження наукової та організаційної роботи Львівських філіалів інститутів АН УРСР, 20 вересня 1940 р., в *Інститут історії України Національної академії наук України. Документи і матеріали. 1936–1991*, 225). У зв’язку з тим, що І. Крип’якевич працював на повну ставку як в Університеті, так і у відділі академічного інституту, постає питання, де було його основне місце праці? У відкладених особових листках з обліку кадрів вчений у 1939–1941 рр. визначав таким університет, у 1944–1946 рр. – відділ Інституту історії (Крип’якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія] – списки праць, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип’якевича, спр. 329).

Львівської області⁸⁰), роботою в окружній комісії з виборів до Верховної Ради СРСР і УРСР, головуванню в комісії по виборах до Львівської обласної ради трудящих⁸¹, депутатом якої він був обраний у 1940 р.⁸², подиву гідним стає звідки Іван Петрович знаходив час для ведення наукових студій (він у цей продовжував головно працювати над добою Хмельниччини⁸³, хоча підготував і низку інших наукових матеріалів, зокрема статтю про малу батьківщину Тараса Шевченка⁸⁴), відвідування архівів⁸⁵ та підготовки публікацій.

Подане нами вище змальовує до певної міри ідеалістичну картину, яку треба відкоригувати у відповідності із тодішніми реаліями. Так, І. Крип'якевич нарешті відчував свою затребуваність й університетським товариством, і місцевою українською громадськістю. Керівництво кафедрою та відділом академічного Інституту перетворювало його на одного з очільників львівського історичного цеху, вченого, чий авторитет поступово ставав беззаперечним, і який тепер представляв не лише себе, але й інтереси всіх львівських істориків поза межами міста та республіки. Його новий статус тягнув за собою і певну фінансову стабільність, якої у нього, як і в більшості українських науковців у міжвоєнній Польщі, не було⁸⁶. Посадовий оклад професора І. Крип'якевича у жовтні 1940 р. був встановлений наказом народного комісаріату освіти УРСР у розмірі

---

⁸⁰ “Про охорону пам'ятників культури, музейних цінностей та бібліотек,” *Вільна Україна*, 17 листопада, 1939.

⁸¹ “Указ Президії Верховної Ради УРСР про затвердження складу обласних виборчих комісій по виборах у Волинську, Дрогобицьку, Львівську, Ровенську, Станіславівську і Тернопільську обласні ради депутатів трудящих,” *Вільна Україна*, 20 жовтня, 1940; Іван Крип'якевич, “За чітку роботу виборчих комісій,” *Вільна Україна*, 23 жовтня, 1940. Проф. І. Крип'якевич був “делегований” до складу цієї комісії Львівською обласною організацією професійної спілки працівників вищої школи і наукових установ.

⁸² Богдана Сипко, “Викладацький склад історичного факультету,” 460, 461. Його кандидатуру на ці вибори було висунуто, до речі, зборами професорів, викладачів та студентів Львівського університету (“Почалося виставлення кандидатів у депутати обласної Ради трудящих,” *Вільна Україна*, 31 жовтня, 1940).

⁸³ Тематичні плани наукової роботи кафедр історичного факультету на 1940–41 навчальний рік, спр. 73, арк. 3; Протоколи засідань Совета профессоров и преподавателей исторического факультета, арк. 16.

⁸⁴ Оpubлікована у першому томі “Записок історичного та філологічного факультетів” Львівського Університету.

⁸⁵ Як стверджувалося в опублікованій у червні 1941 р. статті, присвяченій Івану Петровичу, в архіві він був майже щодня та працював у ньому по декілька годин (А. Єрмаков, “Іван Петрович Крип'якевич,” *Вільна Україна*, 4 червня, 1941).

⁸⁶ В. Кубійович, налаштований критично до радянської влади, тим не менше відмітив, що після її приходу на західноукраїнські землі “перший раз численні українські учені дістають пости професорів на високих школах, чи в Академії наук і не журяться куском хліб”. Див.: Володимир Кубійович, “Сучасні проблеми української науки,” в *Сьогочасне й минуле*, по. 1 (1948), 7.

1300 крб.⁸⁷, що дорівнювало ставці ректора університету Ю. Биченка⁸⁸. Однак, він не міг не бачити і всіх тих негативних процесів, які проходили і в Університеті, і у місті: низьку кваліфікацію та брак певної академічної культури серед частини (не всіх!) фахівців, що прибули зі Сходу для посилення місцевих кадрів⁸⁹; поступове запровадження радянських ідеологем у всі сфери суспільного життя, зокрема й освіти, яка покликана була тепер виховати з молоді “*сліпе зняряддя більшовицької політики на свіжо прилучених до СРСР землях*”⁹⁰; невпинну розкрутку маховика масових репресій та переслідувань неугодних, арешти, зокрема й у середовищі студентської молоді; ліквідацію усіх, окрім комуністичної, політичних партій та незалежної преси; наступ на позиції Греко-католицької церкви; посилення контролю за діяльністю викладачів⁹¹; зростання педагогічного

⁸⁷ Наказ замісника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, 19 жовтня 1940 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 21, арк. 7. Для порівняння, доцент у той же час отримував 800 крб., старший викладач 700 крб., асистент 500 або 600 крб. У 1941 р. платня проф. І. Крип’якевича повинна була зрости до 1500 крб. (Штатное расписание профессорско-преподавательского состава по кафедрам с приложением указания к расчету штатов на 1941–1942 уч. год., арк. 28) Потрібно згадати, що І. Крип’якевич, як керівник відділу академічного інституту, отримував ще до однієї тисячі карбованців платні. Сукупний дохід вченого був одним із найбільших в місті – близько 2300 крб. Як вказував О. Луцький, це було більше ніж посадові оклади секретаря обкому та голови облвиконкому та в 8–10 разів перевищувало зарплату вчителя, лікаря чи бухгалтера. Інша річ, що поруч з таким зростанням доходів багатьом галичанам, у тому числі й І. Крип’якевичу, довелося зустрітися з товарним голодом, що поступово охоплював місто у 1940–1941 рр. Див.: Олександр Луцький, Науково-організаційна і педагогічна діяльність І. П. Крип’якевича у вересні 1939 – червні 1941 рр.,” *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, no. 8: 787.

⁸⁸ Штатное расписание за 1941 г., 1941 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 357, арк. 1. Щоправда, Ю. Биченко окрім ректорського окладу отримував ще 500 крб. як професор (0,5 ставки) кафедри історії колоніальних і залежних країн (Наказ замісника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, арк. 7).

⁸⁹ Див., наприклад, спогади про це вищезгаданого О. Домбровського (Олександр Домбровський, “До історії Львівського університету в 1939–1941 рр. (Спогад у 20-ті роковини),” 31–36). Погоджувався з цим у подальшому і М. Марченко, що правда, говорячи про цю роботу викладачів суспільних наук. Див.: “Власноручні свідчення в’язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,” 388, 389.

⁹⁰ Михайло Клапчук. “Спогади,” *Археологічні дослідження Львівського університету*, no. 9, (2006): 300–301.

⁹¹ Для цього, зокрема, ще восени 1939 р. було запроваджено спеціальний зошит (журнал), у якому староста відзначав присутніх на заняттях студентів, а викладач повинен був у ньому розписуватися (Распоряжение Ректората об организации учебного процесса, объявления месткома и статистические материалы о количестве студентов, 18 октября 1939 г. – 9 января 1940 г., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 415, арк. 10). Як згадував М. Клапчук, що навчався тоді на факультеті і був призначений старостою курсу, і в очах студентів, і викладачів це вважалося ознакою недовіри до останніх. Про такі контрольні книжки згадував і сам І. Крип’якевич. (Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, 1939–1941 рр., арк. 1).

навантаження⁹², розмір якого не сприяв веденню викладачами належної наукової роботи; запровадження для них все нових форм звітності і нав'язування різного штибу позанавчальних видів робіт, внаслідок чого *“професори крутились з ранку до ночі як мухи в окропі, не маючи часу ні сил зробити жадної роботи як слід”*⁹³; участь у традиційних для того часу соцзмаганнях⁹⁴ та інших формах суспільної активності, відмовитися від яких не було можливості⁹⁵. Чи бачив він, що саме студентство, яке він тоді навчав, кардинально різнилося від того, з яким він зустрічався раніше⁹⁶, що вони, студенти, окрім занять, змушені відвідувати мітинги, збори та акції, виготовляти численні стінгазети та плакати⁹⁷, бути агітаторами на виборах, вчити та переписувати висловлювання, або ж цілі статті Маркса, Енгельса, Леніна та Сталіна⁹⁸? Чи розумів він, що на цьому тлі його могли використовувати, та й часто використовували для виправдання існуючого режиму, як особу, що знаменувала собою зміни на краще для українців Галичини? Що він відчував при цьому – можемо лише здогадуватися. Доволі важко реконструювати і ті стосунки, які склалися у цей час в Івана Петровича з обома радянськими ректорами – М. Марченком⁹⁹ та Ю. Биченком, з іншими факультетськими працівниками, що прибули зі Сходу, із польськими колегами, котрі продовжували працювати на факультеті.

⁹² Педагогічне навантаження на 1940–1941 навчальний рік в І. Крип'якевича складало 585 год. І це ще не максимум. Так, у В. Осечинського, що працював старшим викладачем на кафедрі історії народів СРСР, воно становило 711 год. на стаціонарі та 360 год. на заочному (загалом 1,5 ставки), у його колеги по кафедрі М. Сенкевича – 765. Див.: Списки профессорско-преподавательського персонала по кафедрам с указанием оклада, 1940 г., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404, арк. 47)

⁹³ “Радянська школа,”: 155–156.

⁹⁴ У 1940 р. кафедра історії України *“соцзмагалась”* із кафедрою історії народів СРСР. Див.: Протоколи засідань ученого совета по вопросу работы кафедры истории Украины, арк. 5зв.

⁹⁵ Як писав один із професорів Львівського університету місцевого походження, за таких умов поважному вченому і порядній людині неможливо було грати роль “правовірного” марксиста, однак і спостерігати з боку було небезпечно. *“Наши нерви псувались з дня на день і вся наукова й педагогічна праця ставала нестерпним тягаром”*. “Сизифова праця професора,” у *Західня Україна під більшовиками*: 191.

⁹⁶ Один із студентів, що прибув зі Сходу, так нібито навчав своїх галицьких колег: “У нас викладач – ніщо, його треба зневажати і взяти під ногу, коли він замучує нас дисциплінами, замість розвивати марксистські тези”. “Сизифова праця професора,”: 188.

⁹⁷ Як наголошував у своїй доповіді “Львівський університет в минулому і тепер” ректор М. Марченко, в університеті з’явилася така форма пропаганди, про яку в шляхетській Польщі й мріяти не можна було – це стінні газети, що видаються студентськими комітетами. Див.: Доповідь ректора Університету Марченко Михайла Івановича на тему “Львівський університет в минулому і тепер”, 1940 р., ДАЛЮ, ф. Р-119, оп. 3, спр. 24, арк. 3.

⁹⁸ Михайло Клапчук. “Спогади,” *Археологічні дослідження Львівського університету*, по. 9, (2006): 301.

⁹⁹ Прикметно, що даючи покази про свою роботу у Львівському університеті у 1939–1940 рр. арештований М. Марченко не згадав проф. І. Крип'якевича серед тих представників місцевої професури, з якими він підтримував бодай якісь неформальні стосунки (“Власноручні свідчення

22 червня 1941 р. розпочалася німецько-радянська війна, котра за декілька днів докотилася і до Львова. Попри початок військових дій і Університет, і відділення київських академічних інститутів продовжували працювати. Приходив на роботу й Іван Петрович – 25 червнем датовано машинопис підготованого ним звіту про роботу кафедри історії України за поточний навчальний рік¹⁰⁰. Однак, уже 30 червня місто було зайнято німецькими військами і робота більшості вищих шкіл, зокрема Університету, була призупинена на декілька років.

Наступна та чи не найтрагічніша сторінка у стосунках професора І. Крип'якевича із Львівським університетом була пов'язана із повоєнною добою. На відміну від низки своїх колег, котрі перед приходом Червоної армії перебралися на Захід, він не покинув Львів і залишився у місті після відновлення радянської влади. Уже 28 липня 1944 р. професор Іван Крип'якевич присутній на зустрічі інтелігенції міста із представниками ЦК КП(б)У та РНК УРСР¹⁰¹. На початку серпня відновила свою роботу і очолювана ним кафедра історії України – перше її датоване протоколом засідання відбулося 3 серпня 1944 р.: присутні на ньому були тоді Іван Петрович і старший лаборант О. Сенів¹⁰². Десь у той же час проф. І. Крип'якевич, на прохання виконуючого обов'язки ректора Львівського університету Миколи Паше-Озерського, погодився тимчасово виконувати обов'язки декана історичного факультету – його попередник на цій посаді А. Брагінець із початком війни був мобілізований до лав Червоної армії та повернувся до міста лише у 1946 р.¹⁰³ Було це завдання для проф. І. Крип'якевича вкрай важке та обтяжливе. На відміну від 1939 р., відбудова Львівського університету у 1944–1945 рр. супроводжувалася цілою низкою труднощів і перепон, подолати які в умовах воєнного часу було практично неможливо: розбиті аудиторії та кафедри, понівечене обладнання, неналежне забезпечення Університету матеріальними ресурсами, холод в аудиторіях (опалювати аудиторії

в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,”: 396–398). Майже повністю відсутні якісь ремінісценції про це і в листуванні між ними кінця 1950-х – першої половини 1960-х рр. (Феодосій Стеблій, “Листи Михайла Марченка до Івана Крип'якевича,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*, no. 28: 266–277). Відомо, однак, що вчені принаймні одного разу зустрічалися особисто у Львові в Інституті суспільних наук у кабінеті проф. І. Крип'якевича наприкінці 1950-х років (ймовірно, у 1958 р.) напередодні виходу монографії М. Марченка з української історіографії. Див.: Володимир Грабовецький, *Професор Михайло Марченко – історик України*. (Івано-Франківськ. 2009), 6, 67.

¹⁰⁰ Отчет о работе кафедры истории Украины в 1939–1940 и 1940–1941 учебных годах, арк. 4.

¹⁰¹ “Інтелігенція радянського Львова виконує свій обов'язок. З виступу депутата обласної Ради проф. І. П. Крип'якевича,” *Вільна Україна*, 30 грудня, 1944.

¹⁰² Кафедра історії УРСР. Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, 3 серпня 1944 р. – 27 квітня 1948 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 6, арк. 1.

¹⁰³ Христина Ковтун, Андрій Синиця, “Андрій Брагінець – перший декан історичного факультету Львівського університету,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 50: 186.

в Університеті розпочали лише 4 січня 1945 р., кафедри – ще пізніше; як наслідок температура в приміщеннях впала до -2 C^{104}), потреба забезпечити навчальний процес належними кадрами – все це, напевно, обтяжувало його та не давало можливості займатися науковою роботою¹⁰⁵. До того ж обов'язки декана йому з відновлення у місті відділення Інституту історії. У зв'язку з цим, проф. І. Крип'якевич не раз просив позбавити його керування факультетом. Зрештою, остання відома нам така заява, датована 20 березня 1945 р., була задоволена: 16 квітня 1945 р. ректор Львівського університету І. Белякевич звільнив його з цієї посади з формулюванням “за власним бажанням”¹⁰⁶.

І. Крип'якевич зосередив свою увагу на відновленні повноцінної роботи кафедри історії України, виконувачем обов'язків завідувача якої залишався декілька повоєнних років. Лише у квітні 1946 р. заступник народного комісара освіти УРСР І. Гуленко видав наказ, яким затверджував Івана Петровича на цій посаді¹⁰⁷. На відміну від першого періоду існування, штат кафедри поступово зростає, однак був різношерстим. Так, поряд із відомим українським вченим, колишнім професором Варшавського університету М. Кордубою наприкінці 1944 р. на ній опинився колишній викладач Одеського університету Володимир Горбатюк, який, власне, і змінив І. Крип'якевича на посаді виконувача обов'язків декана історичного факультету. У такому складі кафедра проіснувала до 1946 р., коли викладачами-сумісниками на ній у лютому 1946 р. було призначено нещодавно демобілізованого контррозвідника, колишнього студента Східного інституту ім. А. Єнукідзе у Ленінграді та співробітника ОДПУ-НКВС у 1932–1937 рр. Романа Бродського (1907–1992), а у вересні 1946 р. – випускника гуманістичного факультету Львівського університету, старшого лаборанта кафедри історії західних і південних слов'ян Євгена Яцкевича (1899–1961).

¹⁰⁴ Звіт про роботу факультету за 1944/1945 навчальний рік, 1944 – 1945, ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 2, арк. 11. У січні 1945 р. внаслідок нерегулярного електропостачання у старому корпусі Університету за адресою вул. Миколая, 4 вийшла з ладу (полопались батареї та стояки) центральна опалювальна система (Доповідні записки Народному Комісаріату освіти УРСР, Комітету в справах вищої школи при Р.Н.К СРСР, обкому КП(б)У про стан навчальної і науково-дослідної роботи університету, 11 січня 1945 р. – 18 грудня 1945 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 8, арк. 8).

¹⁰⁵ Доповідні записки Народному Комісаріату освіти УРСР, Комітету в справах вищої школи при Р.Н.К СРСР, обкому КП(б)У про стан навчальної і науково-дослідної роботи університету, арк. 1, 67–71. Скарги на неуккомплектованість низки кафедр фахівцями і, як результат, на не вичитані студентам курси див.: Звіт про роботу факультету за 1944/1945 навчальний рік, 1944 – 1945, ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 2, арк. 2–3зв.

¹⁰⁶ Особова справа Івана Крип'якевича, арк. 8, 9; Копії наказів ректора, 2 січня 1945 р.– 27 грудня 1945 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 7, арк. 92. Дещо раніше, ймовірно на початку 1945 р., І. Крип'якевич у підготованій ним довідці про роботу історичного факультету пропонував призначити деканом В. Осечинського, Г. Глядківську, І. Старчука або ж когось із викладачів загальноуніверситетських кафедр. Кафедра історії України, 1944–46, ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 248, арк. [121–122].

¹⁰⁷ Наказ НКО УРСР № 1564 від 4 квітня 1946 р. Див.: Особова справа Івана Крип'якевича, арк. 15.

Щоправда, попрацювати на кафедрі історії України їм довелося недовго: у серпні того ж року Р. Бродського було переведено на кафедру історії країн Сходу, а Є. Яцкевича позбавили педагогічного навантаження у листопаді 1946 р. Натомість, у вересні 1946 р. на посаду старшого викладача кафедри історії України було призначено працівника кафедри основ марксизму-ленінізму Сергія Назаренка (1905–?)¹⁰⁸.

Що стосується педагогічного навантаження, котре виконував проф. І. Крип'якевич по кафедрі, то воно складало у 1944/1945 навчальному році 294 год., а у 1945/1946 н. р. – 491 год.¹⁰⁹ Основним предметом, викладати який і надалі було доручено Івану Петровичу, була історія України польсько-литовської доби та козацьких часів (приблизно 50 лекційних год.)¹¹⁰. Ще однією формою навчальної роботи на кафедрі були науково спрямовані тематичні семінари, які провадилися досвідченими викладачами кафедри зі студентами спеціалізації. Більш-менш повноцінно вони запрацювали у 1945/1946 навчальному році, й один із них, призначений для четвертокурсників, котрий вів І. Крип'якевич, називався “До історії визвольної боротьби українського народу проти шляхетської Польщі (1648–1654)”¹¹¹.

Відновила у повоєнний час свою роботу у Львівському університеті аспірантура. Набір до неї провели восени 1945 р., коли по кафедрі історії України було зараховано тогорічну випускницю Ніну Василівну Цимбал (1922–?). Наступного року до аспірантури на кафедрі прийняли одного із найкращих студентів історичного факультету, сталінського стипендіата Василя Фадейовича Інкіна (1922–1999), а у 1947 р. – випускницю Львівського державного педагогічного інституту Ольгу Федотівну Омельчук (1923–?)¹¹². Їхнім керівником було призначено проф. І. Крип'якевича¹¹³.

Паралельно із цим, Іван Петрович – член Вчених Рад Університету¹¹⁴ та історичного факультету¹¹⁵, редколегії історичної серії Наукових Записок

¹⁰⁸ Докладніше про них див.: Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” 612–618.

¹⁰⁹ Кафедра історії УРСР. Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, 3 серпня 1944 р. – 27 квітня 1948 р., арк. 2, 4зв., 7–7зв.

¹¹⁰ Княжі часи було доручено читати проф. М. Кордубі; історію України XIX–XX ст. – В. Горбатюку. Там само, арк. 5.

¹¹¹ Олександр Целуйко, “Кафедра історії України у 1944–1949 рр.: від учнів Михайла Грушевського до апологетів радянського світу,” 625.

¹¹² Накази ректора Львівського державного університету ім. Ів. Франка за 1947 р., т. 3, 2 серпня 1947 р. – 1 листопада 1947 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24, арк. 163.

¹¹³ Олександр Целуйко, “Чужі свої? Аспіранти Івана Крип'якевича у Львівському університеті: спроба просопографічного портрету,”.

¹¹⁴ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету за 1945 р., 6 лютого 1945 р. – 11 липня 1945 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 1, арк. 7; Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету, 12 січня 1946 р. – 9 грудня 1946 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 2, арк. 6.

¹¹⁵ Деканат історичного факультету. План роботи вченої ради факультету на II семестр і список членів ради на 1945/1946 н.р., б. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 26, арк. 3.

Львівського університету¹¹⁶, бере участь (з квітня 1946 р.) у роботі конкурсної комісії на заміщення вакантних посад на факультеті, експертній комісії для розгляду матеріалів щодо присвоєння вчених ступенів і звань, голова факультетської Державної екзаменаційної комісії¹¹⁷, учасник комісії з укладення концепції та статутних документів новостворюваного Музею історії Університету¹¹⁸ тощо. Виглядало так, що в університетському житті проф. І. Крип'якевича на деякий час все заспокоїлося: він поважний вчений із відомим ім'ям, шанований представник університетської спільноти, один із провідних науковців міста, вихователь студентської молоді та керівник аспірантів. Однак реальність, як ми тепер знаємо, була іншою. Принцип “*ми забуваємо Вам Ваше старе, минуле*”, яким керувалися більшовицькі керівники у перший період радянської влади в країні, починав діяти у його другій частині – “*у випадку ворожих дій в теперішньому ми Вам його пригадаємо*”¹¹⁹. Про “антирадянські” та “антибільшовицькі” висловлювання І. Крип'якевича, які він собі дозволив у період німецької окупації, представники каральних органів і партійної влади СРСР, безперечно, знали¹²⁰. Знали завдяки своїй агентурі та публікаціям ученого. Однак, до деякого часу ця інформація трималася те що називається “під сукном”, для внутрішнього вжитку. Виглядає так, що за умов продовження військових дій проти Німеччини та важкого відновлення радянської влади у місті та країні, проведення активних акцій супроти представників місцевої інтелігенції, які у свій час залишилися під німецькою окупацією, вирішили на початках відкласти. Згаданий вище правник проф. М. Паше-Озерський, котрий співпрацював у роки війни із Українським центральним комітетом, протягом серпня–жовтня 1944 р. навіть виконував обов'язки ректора Львівського університету і був заарештований за звинуваченням у співпраці із ворогом лише у квітні 1945 р.¹²¹ Влітку того ж 1945 р. із вуст ректора І. Беляєвича прозвучала перша, ще доволі “м'яка” критика професорів І. Крип'якевича та О. Терлецького. У доповіді на

¹¹⁶ Кафедра історії України. Звіти про роботу кафедри за 1945/1946 навчальний рік, б. р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 23, арк. 1–1зв.

¹¹⁷ Кафедра історії України. Звіти про роботу кафедри за 1945/1946 навчальний рік, арк. 2.

¹¹⁸ Юрій Гудима, Олександр Целуйко, “Львівське Свято-Успенське братство та його школа у дискусіях про тяглість університетської традиції у Львові,” *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, no. 13, (2017): 130–144.

¹¹⁹ Про застосування цього принципу щодо викладачів, вихідців із західноукраїнських земель згадував і М. Марченко (Власноручні свідчення в'язня М. І. Марченка про його роботу ректором Львівського державного університету ім. І. Франка у 1939–1940 рр., 30 травня 1943 р.,”, 384), і М. Возняк (Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету, т. 3 і останній, 23 травня 1949 р. – 1 грудня 1949р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 11, арк. 93).

¹²⁰ Доповідна записка Львівського обкому КП(б)У ЦК КП(б)У про політичні настрої української інтелігенції Львова в 1941–1944 рр., 8 вересня 1944 р., в *Культурне життя в Україні. Західні землі*, ред. Юрій Сливка, (Київ: Наукова думка, 1995), т. 1, 209 (документ 91).

¹²¹ Володимир Качмар, “Паше-Озерський Микола Миколайович. Життєвий шлях та наукові інтереси”, *Медицне право (Науково-практичний журнал)*, no. 4 (II), (2009), 141–145. Щоправда, у червні 1946 р. вченого було звільнено з ув'язнення, а справу проти нього закрито.

бюро Львівського обкому КП(б)У він звинуватив цих викладачів у небажанні займатися “самовикриванням”, під яким розумілася публічна відмова від “ідейно-ворожих “теорій”” у їхніх минулих працях¹²². Із закликом стати на шлях критики помилок у свої попередніх працях до низки неназваних колег у червні 1945 р. на об’єднаному засіданні кафедр історичного факультету звернувся керівник кафедри історії народів СРСР В. Осечинський¹²³. Проте активний пресинг І. Крип’якевича було розпочато вже у 1946 р., у часі ідеологічної кампанії боротьби зі школою М. Грушевського¹²⁴. Не зупиняючись детальніше на перипетіях і обставинах цієї кампанії – про це вже було неодноразово докладно написано¹²⁵, дозволимо собі зазначити, що професор І. Крип’якевич безсумнівно був одним із головних об’єктів переслідування. Влітку 1946 р. керівництвом історичного факультету ставилося питання про його звільнення з викладацької роботи¹²⁶, чого, однак, тоді не відбулося. У вересні 1946 р. у приміщенні театру ім. М. Заньковецької відбулися загальноміські збори інтелігенції міста, які, як вказував Я. Дашкевич, стали апогеєм цієї кампанії. Участь у них взяв заступник голови Ради Міністрів УРСР, відомий український письменник Микола Бажан. На зборах, як писала преса, було піддано гострій критиці, а насправді цькуванню, низку українських вчених і, насамперед, І. Крип’якевича. Звинувачення, які лунали на його адресу, з точки зору сучасного читача, звучали б абсурдно і незрозуміло. Однак справжньою метою диригентів кампанії, більша частина яких перебувала поза межами міста та навіть республіки, було не перегляд самим Іваном Петровичем та іншими вченими їхніх “хибних” позицій, а насадження в українському науковому та культурному

¹²² Доповідь ректора університету на бюро обкому КП(б)У про “Підсумки 1944/1945 навчального року та підготовку до 1945/1946 навчального року”, серпень 1945 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 11, спр. 5, арк. 53.

¹²³ Стенограма об’єданого засідання кафедр, 9 червня 1945 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 3, арк. 9. За іронією долі, через декілька років і В. Осечинський, й І. Белякевич опинилися на місці І. Крип’якевича та були змушені визнати допущені ними ідеологічні помилки. Їх звинуватили у аполітичності, буржуазному об’єктивізмі, відсутності бойового духу та непослідовній боротьбі з ідеологією буржуазного українського націоналізму, не використанні творів класиків марксизму-ленінізму, ідеалізації політики царизму тощо (Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 1, 24 січня 1952 р. – 15 лютого 1952 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 18, арк. 2–3, 65, 97).

¹²⁴ Детальніше про це: Ярослав Дашкевич, “Боротьба з Грушевським та його школою,” 369–401.

¹²⁵ Окрім згаданої вище статті Я. Дашкевича див. також: Олександр Рубльов, Юрій Черченко, Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20–50-ті роки ХХ ст. (Київ: Наук. думка, 1994): 211–221; Олександр Целуйко, “Історичний факультет Львівського державного педагогічного інституту та політичні кампанії другої половини 1940-х рр.,” в *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, no. 12, (Луцьк, 2016), 452–470.

¹²⁶ Витяг із звіту комісії управління пропаганди і агітації ЦК ВКП(б) про перевірку стану ідеологічної роботи в Україні, 1 липня 1946 р., в *Культурне життя в Україні. Західні землі*, 340 (документ 150).

полі атмосфери страху та покори. Практичним виміром наслідків цієї кампанії став від'їзд вченого на засідання Президії АН УРСР, який завершився його переведенням на роботу до Києва¹²⁷, та поступовим відходом від праці у Львівському університеті. Як ми вже відзначали в одній із публікацій, ні сам вчений, ані університетське керівництво не знали, чим закінчиться для нього це переведення, та як довго воно буде тривати. Перед від'їздом до Києва І. Крип'якевич написав рапорт на ім'я ректора, у якому прохав надати відпустку з 10 по 17 вересня, що і було зроблено¹²⁸. Зі сторони навіть виглядало, що нічого особливо на початках не змінилося. Наказом від 1 жовтня 1946 р. І. Крип'якевича було призначено до складу комісії з прийому іспитів до аспірантури¹²⁹; кінцем жовтня 1946 р. датовано наказ Міністерства вищої освіти СРСР, який затвердив проф. І. Крип'якевича у складі Вченої Ради Львівського університету¹³⁰. Наприкінці жовтня – на початку листопада 1946 р. він очолює Державну екзаменаційну комісію, котра приймає іспити у декількох студентів-істориків¹³¹. У лютому 1947 р. ректор І. Белякевич у своєму листі до союзного міністерства вищої освіти просив дозволити Львівському університету провадити прийом і захист кандидатських дисертацій з історичних наук, мотивуючи тим, що для цього є необхідні “наукові кадри”, першим з яких було згадано І. Крип'якевича¹³². За ним на деякий час було залишено керівництво кафедрою, яку він зрідка відвідував. Відомо, що Іван Петрович неодноразово приїжджав із Києва до Львова, де у нього залишилося постійне житло та сім'я¹³³. Однак, через тривале перебування поза межами міста, І. Крип'якевич не мав повноцінної змоги провадити лекції чи інші заняття зі студентами, а тому за ним було залишено на кафедрі лише керівництво аспірантами та наукову роботу¹³⁴. Зрештою, 1 березня 1947 р. він був офіційно звільнений від керівництва кафедрою історії України з формулюванням “в зв'язку з переїздом ... до м. Києва на роботу до Академії

¹²⁷ У Києві І. Крип'якевич перебував з вересня 1946 р. по березень 1948 р. Див.: Галина Ковальчук, “І. П. Крип'якевич – завідувач відділу стародруків БАН УРСР,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*, по. 8: 802.

¹²⁸ Особова справа Івана Крип'якевича, арк. 18; Копії наказів ректора, 2 січня 1946 р.– 30 грудня 1946 р., Архів ЛНУ, ф. Р–119, оп. 6, спр. 16, арк. 206.

¹²⁹ Копії наказів ректора, 2 січня 1946 р. – 30 грудня 1946 р., арк. 218.

¹³⁰ Постанова Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У, Накази Міністерства вищої освіти СРСР, наркома освіти УРСР і листування про їх виконання. 4 лютого 1946 р. – 5 листопада 1946 р., ДАЛО, ф. р–119, оп. 6, спр. 12, арк. 84.

¹³¹ Кафедра історії України, 1944–46, ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 248, арк. [81].

¹³² Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 10 січня 1947 р. – 31 грудня 1947 р., ДАЛО, ф. р–119, оп. 6, спр. 20, арк. 11.

¹³³ За підрахунками О. Рубльова та Ю. Черченка, протягом 1947 р. І. Крип'якевич провів у Львові близько 120 днів у зв'язку із науковим відрядженням, відпусткою та поїздками за сімейними обставинами (Олександр Рубльов, Юрій Черченко, *Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції, 20–50-ті роки ХХ ст.* (Київ: Наук. думка, 1994): 329).

¹³⁴ Кафедра історії України, 1944–46, арк. [12].

Наук УРСР”¹³⁵. Зроблено це було знову таки ж на підставі заяви самого професора І. Крип’якевича, утім наскільки добровільною вона була – не відомо. Доволі важко встановити і те, як часто і охоче з’являвся Іван Петрович в Університеті впродовж осені 1946 – осені 1947 рр. Він продовжував працювати з аспірантами, зустрічі з якими на нерегулярній основі відбувалися і у приміщенні кафедри історії України, і у приватному помешканні професора, чи на чистому повітрі, у парку імені І. Франка¹³⁶. І надалі, принаймні до осені 1947 р., І. Крип’якевич числився серед членів Вченої Ради Університету¹³⁷. У червні 1947 р. він був присутній на засіданні кафедри історії середніх віків при обговоренні кандидатської роботи Є. Яцкевича “Зв’язки Руси з Польщею”¹³⁸ та виступив на університетській нараді аспірантів та їх керівників¹³⁹. Восени 1947 р. його призначили в іспитову комісію з прийому в аспірантуру та доручили стати науковим керівником О. Омельчук¹⁴⁰. Виглядає так, що деякий час керівництво Університету просто не знало, що і як чинити з І. Крип’якевичем. Досвід 1930-х років підказував, що одного дня вченого заарештують, і його можна буде заднім числом звільнити за не вихід на роботу. Однак проходив час, а І. Крип’якевич, попри гучні звинувачення на його адресу продовжував працювати у Києві, приїжджав до Львова і, головне, залишався на свободі. Чи то часи були

¹³⁵ Накази ректора Львівського університету за 1947 р., т. 1, 4 січня 1947 р. – 26 травня 1947 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 22, арк. 89. Щоправда, в особистих паперах вченого відклалася довідка, видана 3 січня 1962 р. начальником відділу кадрів Львівського університету В.С. Тат’яненком, у якій зазначалося, що І. Крип’якевич працював завідувачем кафедри історії України з 30 жовтня 1944 р. по 3 жовтня 1947 р. (Крип’якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія] – списки праць, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип’якевича, спр. 329). І якщо першу дату ще можна пояснити наказом про офіційне затвердження ректором університету низки працівників на своїх посадах (Відділ кадрів. Накази ректора університету по особовому складу, 17 листопада 1944 р. – 31 січня 1945 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 28 о/с, спр. 2, арк. 13), то чому термін завідування кафедрою Івана Петровича було продовжено до 3 жовтня 1947 р. – не зрозуміло. У згаданому в довідці наказі № 336 від 3 листопада 1947 р. І. Крип’якевича титуловано професором, а не завідувачем кафедри. Та й сама дата звільнення І. Крип’якевича з Львівського університету чомусь помилково датована жовтнем, а не листопадом. Єдине пояснення полягає у тому, що працівник, котрий готував матеріали для начальника відділу кадрів, замість того, щоб переглянути книги наказів ректора, задовільнився вивченням персональної справи І. Крип’якевича в Архіві Львівського університету. Саме у ній і вміщено копію згаданого наказу № 336 з помилковою жовтневою датою та без вказання посади.

¹³⁶ Олександр Целуйко, “Чужі свої? Аспіранти Івана Крип’якевича у Львівському університеті: спроба просопографічного портрету.”

¹³⁷ Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету, т. 1, 21 січня 1947 р. – 27 вересня 1947 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 3, арк. 104.

¹³⁸ Кафедра історії середніх віків. Протоколи засідань кафедри за 1945/46, 46/47, 47/48, 48/49 н. р., 6 листопада 1945 р. – 12 лютого 1949 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 31, арк. 23зв.

¹³⁹ Протоколи наради керівників аспірантури і аспірантів по обговоренню матеріалів першої республіканської наради по підготовці наукових кадрів через аспірантуру і обговорення звітів аспірантів, 10 червня 1947 р. – 27 квітня 1948 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 10, спр. 7, арк. 3–3зв.

¹⁴⁰ Накази ректора Львівського державного університету ім. Ів. Франка за 1947 р., т. 3, 67, 163

іншими, чи то подібних планів щодо нього московські та київські організатори погрому української науки не виносили, та все це ставило ректора та адміністрацію у незручне становище. Вони, звичайно, не забували і надалі “пропісочувати” І. Крип’якевича та інших учнів М. Грушевського, вимагаючи від них відмежуватися від свого “націоналістичного минулого” і стати на шлях рішучої боротьби з “українсько-німецькими націоналістами” і в пресі, і в своїх публічних виступах¹⁴¹. Урешті-решт, професора І. Крип’якевича було повністю звільнено від праці у Львівському університеті 3 листопада 1947 р., через так зване “непорядковане сумісництво”¹⁴², хоча, як ми розуміємо, справжні причини були іншими – ректорат і партійна організація попросту звільняли себе від необхідності нести у майбутньому будь-яку відповідальність за опального професора. Наказ було вивішено для прилюдного ознайомлення на коридорі біля ректорату. Самого вченого у цей час у місті не було, а тому повідомив його про звільнення хтось із університетських знайомих¹⁴³.

Здавалося б після всього того, що відбулося в Університеті впродовж 1946–1947 рр., ніяка офіційна співпраця між Львівським університетом та І. Крип’якевичем була не можливою за визначенням. Ім’я професора впродовж декількох наступних років перетворилося на певний жупел і згадувалося в офіційних документах лише з негативною конотацією. Однак пройшло декілька років, відбулася зміна ректора (замість історика Івана Белякевича ним став математик Гурій Савін¹⁴⁴) і поступово контакти між Університетом і професором, якого до того звинувачували у всіх гріхах, зокрема у співпраці з німцями¹⁴⁵,

¹⁴¹ Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету, т. 1, 21 січня 1947 р. – 27 вересня 1947 р., арк. 121.

¹⁴² Кампанія боротьби із сумісниками розгорнулася в СРСР у другій половині 1940-х рр., однак певний час університетське керівництво “не помічало” таких сумісників у себе. Як відзначалося у наказі міністра вищої освіти СРСР С. Кафтанова від 26 липня 1947 р. у Львівському університеті працювали 101 сумісник замість дозволених п’яти (Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 10 січня 1947 р. – 31 грудня 1947 р., арк. 107). Разом із І. Крип’якевичем цим наказом на історичному факультеті було звільнено старшого викладача кафедри історії середніх віків І.-Ю. Шпитковського (ще одна із жертв кампанії по боротьбі із учнями М. Грушевського) та М. Смішка (Накази ректора Львівського державного університету ім. Ів. Франка за 1947 р., т. 3, арк. 177). Додамо, що перед початком нового навчального року звільнення І. Крип’якевича ректоратом ще не передбачалося. За ним надалі було збережено керівництво аспірантами, а у другому семестрі Іван Петрович повинен був прочитати четвертокурсникам спецкурс по історії визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Зреалізувати намічені плани, однак, не вдалося. Див.: Кафедра історії УРСР. Протоколи засідань за 1944/1945, 1945/1946, 1946/1947, 1947/1948 навчальні роки, арк. 32; Особова справа Івана Крип’якевича, арк. 24.

¹⁴³ Галина Ковальчук, ““Київські” листи до І. П. Крип’якевича,” *Іван Крип’якевич у родинній традиції, науці, суспільстві (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць)*, no. 28: 452–453.

¹⁴⁴ Саме за його ректорства до праці в університеті, хоча й на посаді старшого лаборанта кафедри, повернувся й згаданий І.-Ю. Шпитковський.

¹⁴⁵ Див., наприклад: Звіт про стан підготовки наукових кадрів у Львівському університеті за 1947 р., 1947 р., ДАЛО, ф. р–119, оп. 6, спр. 27, арк. 5.

почали відновлюватися. Зрештою, цього вимагала і ситуація, у якій опинилася історична наука у Львові у повоєнний час. Від'їзд старої польської та української професури за кордон, відхід із життя низки відомих учених, ліквідація у місті відділу київського Інституту історії створили ситуацію, коли в Університеті було обмаль фахівців належного рівня знань і вмінь та, що теж особливо важило, вчених із відповідними науковими ступенями та вченими званнями. Для прикладу, після звільнення І. Крип'якевич і до захисту у 1951 р. Дмитром Похилевичем дисертації¹⁴⁶, в Університеті не було жодного професора, доктора історичних наук¹⁴⁷. Якщо на навчальний процес це ще особливо не впливало, то на підготовці наукових кадрів відбивалося вкрай негативно. *Volens nolens*, однак університетському та факультетському керівництву довелося змиритися із тим, що І. Крип'якевича доведеться залучати до роботи, як єдиного у Львові фахівця такої кваліфікації. Чи не першим, хто проторував цю стежку для І. Крип'якевича у Львівській університет, був відомий у майбутньому знавець аграрної історії у Галичині Юрій Гроссман (1919–2003). Восени 1949 р. на історичному факультеті Львівського університету відбувся захист його кандидатської дисертації, на якому першим опонентом виступив професор І. Крип'якевич¹⁴⁸. Пройшло ще декілька років й Іван Петрович, як зазначалося у доповіді комісії з обстеження роботи Вченої ради історичного факультету у січні 1953 р., перетворився на штатного опонента на факультеті, незалежно від профілю роботи¹⁴⁹. Дійсно, лише впродовж 1950-х років він опонував, чи повинен був опонувати – інколи захист дисертацій з тих чи інших причин було відкладено чи перенесено на пізніші терміни, або ж змінено опонентів¹⁵⁰ – дисертації С. Аладкіна (“Аграрні відносини в Західній

¹⁴⁶ Вчене звання професора він отримав у 1953 р. Див.: Микола Крикун, “Похилевич Дмитро Леонідович,” в *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка*, т. 2: 319.

¹⁴⁷ Заповнити цю лакуну ще раніше спробували шляхом залучення як сумісника декана історичного факультету Одеського університету К. Добролюбського, однак експеримент був невдалим. Професором нібито був іще один одесит, ректор Львівського університету у 1944–1948 рр. Іван Белякевич. Однак, як з'ясувалося у подальшому, відповідних документів, що підтверджували його вчене звання та наукові ступені – не виявилось.

¹⁴⁸ Деканат історичного факультету. Протоколи засідання Вченої ради факультету, 7 вересня 1949 р. – 8 травня 1950 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 17, спр. 127, арк. 5.

¹⁴⁹ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 1, 12 січня 1953 р. – 4 травня 1953 р., ДАЛО, ф. р.-119, оп. 8, спр. 21, арк. 55.

¹⁵⁰ Так, у серпні – вересні 1956 р. Іван Крип'якевич був затверджений Вченою радою історичного факультету Львівського університету офіційним опонентом по кандидатським дисертаціям Г. Яценко (“Ремісничє виробництво міста Львова в 20–70 роки XVIII ст.”) та С. Трусевича (“Польське повстання 1863–1864 рр. і Західна Галичина”), однак захист їхніх робіт відбувся пізніше, а тому чи залишився І. Крип'якевич у них опонентом – невідомо. Г. Яценко захистилася у 1960 р., а С. Трусевич у 1965 р., і тема його дисертаційного дослідження звучала вже як “Галичина і польське повстання 1863–1864 рр.” (Деканат історичного факультету. Протоколи засідань Вченої Ради факультету, 30 серпня 1956 р. – 18 червня 1957 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 17, спр. 289 арк. 2, 5; *Друковані праці професорів, викладачів і співробітників Львівського університету за 1944–1960 рр. Бібліографічний покажчик*. (Львів, 1962), 117; Феодосій Стеблій,

Україні (1919–1939 рр.)”, 1952)¹⁵¹, П. Свежинського (“Селянський рух в Галичині 1905–1907 років”, 1953 р.)¹⁵², І. Теодоровича (“Польське питання в політиці імперіалістичних держав в останній рік першої світової війни”, 1953¹⁵³), О. Цибка (“Революційна боротьба трудящих Західної України проти фашизму за возз’єднання з Радянською Україною (1934–1939 рр.)”, 1953)¹⁵⁴, С. Бродоцького (“Антифашистський рух в Західній Україні (1929–1937 рр.)”, 1954¹⁵⁵), В. Паламарчука (“Революційний селянський рух в Західній Україні в період світової економічної кризи (1929–1938 рр.)”, 1954)¹⁵⁶, М. Гірича (“Революційний рух на Лівобережній Україні напередодні першої російської революції в 1904 році”, 1956), М. Ратича (“Піднесення робітничого руху в Західній Галичині під впливом першої російської революції 1905–1907 років”, 1956)¹⁵⁷, Б. Дудикевича (“Боротьба Комуністичної партії Західної України за створення Народного Антифашистського фронту”, 1957¹⁵⁸), С. Щербакова (“Міста Західної Білорусії в складі Речі Посполитої в першій половині XVII століття”, 1958)¹⁵⁹, Ю. Шехтера (“Революційний рух трудящих селян в буржуазно-поміщицькій Польщі в 1936 р.”¹⁶⁰), В. Бориса (“Селянське питання в революції 1848 р. в Галичині”, 1959¹⁶¹). І це ще не повний перелік дисертантів і дисертацій, визначених до захисту за участі вченого! Помітно й інше: більшість із цих робіт стосувалися XIX і XX ст., періоду, який все ж таки важко віднести до об’єктів спеціальних студій Івана Петровича.

“Трусевич Степан,” в *Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. Наукова діяльність, структура, працівники*, ред. Ярослав Ісаєвич, (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2001), с. 313; Накази ректора університету, т. 4, 4 травня 1960 р. – 31 травня 1960 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 137, арк. 64.

¹⁵¹ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 3 і останній, 3 липня 1952 р. – 1 грудня 1952 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 8, спр. 20, арк. 5.

¹⁵² Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 2 і останній, 30 червня 1953 р. – 7 грудня 1953 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 8, спр. 22, арк. 25.

¹⁵³ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 2 і останній, арк. 31.

¹⁵⁴ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 2 і останній, арк. 147.

¹⁵⁵ Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 1, 4 січня 1954 р. – 6 травня 1954 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 8, спр. 24, арк. 45.

¹⁵⁶ Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 1, 4 січня 1954 р. – 6 травня 1954 р., арк. 152.

¹⁵⁷ Накази ректора університету, т. 1, 2 січня 1956 р. – 30 квітня 1956 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 103, арк. 4, 344.

¹⁵⁸ Накази ректора університету, т. 2, 3 травня 1957 р. – 29 червня 1957 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 110, арк. 16, 217.

¹⁵⁹ Деканат історичного факультету. Протоколи засідань Вченої Ради факультету, 30 серпня 1956 р. – 18 червня 1957 р., арк. 2–3.

¹⁶⁰ Вчена Рада. Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 1, арк. 155.

¹⁶¹ Вчена Рада. Стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, 16 березня 1959 р. – 7 грудня 1959 р., ДАЛО, ф. р-119, оп. 8, спр. 34, арк. 102.

Посприяли відновленню контактів між проф. І. Крип'якевичем та Львівським університетом і зміна офіційного статусу вченого. У 1951 р. у Львові було створено Інститут суспільних наук АН УРСР, у складі якого з'явився відділ історії України. Його керівником став Іван Петрович. До того ж уже у 1953 р. він був призначений директором згаданої академічної установи, що суттєво піднімало його статус в очах місцевої партійної та наукової бюрократії. Не дивно, що починаючи із 1952 р.¹⁶² прізвище професора І. Крип'якевича періодично потрапляє до списку членів Вченої ради та ради з присудження наукових ступенів історичного факультету Львівського університету¹⁶³. Більше того, восени 1953 р., коли відбувалося чергова кампанія з офіційного висунення претендентів на заміщення вакантних посад академіків у Академії наук СРСР і УРСР, Вчена Рада Львівського університету рекомендувала обрати проф. І. Крип'якевича членом-кореспондентом по відділу історії¹⁶⁴. Пройшло ще декілька років і у січні 1957 р. Вчена Рада історичного факультету підтримала кандидатуру Івана Петровича для обрання вже у дійсні члени АН УРСР¹⁶⁵. І це всього через десять років після того, як він був затаврований у стінах цього ж Університету звинуваченнями, які здавалося би навечно закрили перед ним двері навчального закладу!

Продовжувалася співпраця між І. Крип'якевичем та університетськими вченими і за іншими напрямками, як-то підготовка окремих видань – для прикладу, ювілейної історії міста Львова¹⁶⁶, організація спільних наукових семінарів¹⁶⁷ тощо. Важливою площадкою для спілкування Івана Петровича зі студентами та працівниками Львівського університету став створений за його

¹⁶² Деканат історичного факультету. Звіт про роботу факультету за 1952/1953 н.р., 1952–1953 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 200, арк. 25.

¹⁶³ Див., наприклад, наказ по Міністерству вищої і середньої спеціальної освіти УРСР за № 20 від 16 січня 1961 р. (Накази ректора університету, т. 1, 2 січня 1961 р. – 28 лютого 1961 р., Архів ЛНУ, ф. Р-119, оп. 6, спр. 149, арк. 123–124). Чи не останній такий лист, у якому голова Вченої ради історичного факультету Львівського ордена Леніна державного університету ім. Ів. Франка проф. Д. Похилевич та секретар доц. І. Беякевич повідомляли проф. І. Крип'якевича про включення його наказом Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 161-в від 06.04.1966 р. до складу згаданої ради, було спрямовано йому навесні 1966 р. (Крип'якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія] – списки праць, спр. 329). Втім, чи брав участь у засіданнях цієї ради у той час Іван Петрович – не відомо.

¹⁶⁴ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету та матеріали до них, т. 2 і останній, арк. 68.

¹⁶⁵ Деканат історичного факультету. Протоколи засідань Вченої Ради факультету, 30 серпня 1956 р. – 18 червня 1957 р., арк. 21.

¹⁶⁶ *Нариси історії Львова*, ред. Іван Крип'якевич, (Львів: книжково-журнальне видавництво, 1956). Тут – серед авторів і працівники університету В. Осечинський, Я. Кісь, А. Коваленко.

¹⁶⁷ Так, у першій половині 1956 р. планувалося проведення семінару істориків Львова за участю науковців академічних і навчальних інституцій міста, у тому числі Інституту суспільних наук і Львівського університету (Кафедра історії СРСР. Протоколи засідань кафедри і матеріали до них, 9 вересня 1955 р. – 12 червня 1956 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 17, спр. 272, арк. 48.). У січні 1959 р. за участі І. Крип'якевича відбулась загальноміська нарада у відділі історії України

ініціативи у 1961 р. у стінах Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові Теоретичний семінар з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін¹⁶⁸. Неформальні зустрічі-консультації зі студентами (М. Крикуном, Я. Ісаєвичем, В. Гавриленком та ін.) відбувалися впродовж 1950–1960-их років в Інституті та у приватному помешканні вченого¹⁶⁹. Та й серед викладачів історичного факультету Львівського університету була низка осіб, котрі навчалися або працювали під його керівництвом (наприклад, Ярослав Кісь, В. Інкін, В. Борис, Олександр Карпенко, Володимир Зварич), були знайомі йому з довоєнних часів (І.-Ю. Шпитковський)¹⁷⁰. Зрештою, стосунки І. Крип'якевича із університетським вченими не обмежувалися лише істориками. Пригадаймо, що у свій час в аспірантурі цього закладу навчався син Івана Петровича, Петро-Богдан Іванович (1923–1980), відомий у майбутньому кристалохімік, доктор хімічних наук, доцент кафедри неорганічної хімії. Однак попри все – академічний статус, реноме видатного українського історика, державне визнання (у 1957, 1959 та 1961 рр. був знову обраний депутатом Львівської обласної ради трудящих) після 1947 р. професора І. Крип'якевича у стінах Університету більше до викладання та роботи зі студентами на офіційному рівні так і не залучали. Поодиноким винятком у цьому була робота Івана Петровича у 1954 р. головою Державної екзаменаційної комісії на історичному факультеті¹⁷¹. За іронією долі, у жовтні 1961 р. указом Президії Верховної Ради УРСР він був удостоєний почесного звання заслуженого діяча науки УРСР саме як член Вченої Ради Університету. Удостоєний не лише за видатні заслуги у розвитку науки та успіхи у підготовці наукових працівників і спеціалістів для народного господарства і

Інституту суспільних наук, присвячена розвитку спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. Див. про це: Олександр Целуйко, “Нарада у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР “Про стан і завдання розвитку до-поміжних історичних дисциплін”,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 50: 469–517.

¹⁶⁸ Докладніше про нього: Валентина Бездрабко, “Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДІА України у Львові: науковий феномен,” *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка: Збірник наукових праць*, no. 1 (16), (2008): 546–579; Валентина Бездрабко, *Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток*. (Київ: “Четверта хвиля”, 2009), 139–170; Олександр Целуйко, “В. В. Зварич та питання нумізматики в роботі теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін при Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові,” *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету*, no. 16, (2015): С. 24–39.

¹⁶⁹ Микола Крикун, “Мої наукові пошуки,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, no. 37, ч. 1 (2002): 36; *Я на сповіді сказав би. Інтерв'ю Юрія Зайцева з Ярославом Ісаєвичем. Документи*, передмова і упоряд. Юрія Зайцева, ред. Юрій Зайцев і Ярослав Ісаєвич (Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011): 28–29; Андрій Гречило, “Наукова діяльність Віталія Гавриленка на ниві сфрагістики,” в Віталій Гавриленко, *Шлях до сфрагістики*, (Київ–Львів, 2014): 6.

¹⁷⁰ Вітальні листівки від деяких з них відклалися в приватному архіві І. Крип'якевича: Листування (привітання 1960–1967), б. р., ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 225.

¹⁷¹ Рецензії –відзиви, 7 (У-Я), б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 231, арк. [1]; Аспірантура 1945 р. Методика, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 173/10, арк. [1].

культури, але й у зв'язку з 300-річчям Львівського університету¹⁷², ювілею, який він довгий час не визнавав, будучи прихильником вважати датою заснування цієї інституції 1784 р.¹⁷³ У 1963 р. було розформовано Львівський філіал Академії наук, і низка його інститутів, у зокрема Інститут суспільних наук, включили до складу Львівського державного університету ім. І. Франка. На той момент Іван Петрович уже перебував на пенсії¹⁷⁴, тим не менше, формально він знову потрапив до свого рідного Університету.

Певною сатисфакцією для нього мало б стати проведене з нагоди його 80-річчя та 60-річчя наукової діяльності у червні 1966 р. у стінах Львівського університету урочисте засідання Вченої Ради¹⁷⁵. Сам Іван Петрович на нього не прибув, офіційно – за станом здоров'я¹⁷⁶. Із промовою виступив директор Інституту суспільних наук Мирослав Олексюк, який підкреслив, що праці Івана Петровича були завжди надихані полум'яною любов'ю до України, до українського трудового народу і ненавистю до його гнобителів; що в останні роки академік Іван Крип'якевич приділяє особливо багато уваги питанню допоміжних дисциплін, передаючи свій багатий досвід і знання молодшому поколінню істориків. За пропозицією ректора Миколи Максимовича було обрано комісію, котра мала передати вітання ювіляру¹⁷⁷, однак, хто до неї увійшов і наскільки приємними ці привітання були для самого Івана Петровича, можемо лише здогадуватися.

Менше ніж через рік, у квітні 1967 р., проф. І. Крип'якевич помер. Офіційний похорон, відповідно до рангу академіка, колишнього директора академічного інституту, депутата декількох скликань обласної ради за усіма тогочасними радянськими канонами мав би відбуватися з Університету. Однак, родина, насамперед, сини Роман і Богдан, попри тиск і погрози, наполягли на тому, щоб

¹⁷² “Указ Президії Верховної Ради Української РСР про присвоєння почесного звання заслуженого діяча науки Української РСР науково-педагогічним працівникам Львівського ордена Леніна державного університету імені Івана Франка,” *Вільна Україна*, 6 жовтня, 1961.

¹⁷³ Див. про цей ювілей: Олександр Целуйко, “Пригоди 300-річного ювілею Львівського університету, або причинки до історії радянських святкувань,” *Вісник Львівського університету. Серія історична*, Спецвипуск (2019): 500–523.

¹⁷⁴ На пенсію І. Крип'якевич вийшов 1 липня 1962 р.

¹⁷⁵ Урочисте засідання мало відбутися 22 червня 1966 р. В особовому фондї І. Крип'якевича збереглося віддруковане запрошення на це засідання, прикрашене на першій сторінці фотографією вченого. Крип'якевич І. П. Біографічні матеріали І. К. Автобіографія – списки праць, спр. 329.

¹⁷⁶ Лист із відмовою прибути на урочистість на свою честь проф. І. Крип'якевич відправив 19 червня 1966 р. (Списки та змісти листів І. К. та до І. К. 1945–1967. Список кореспондентів І. К. 1945–1966, б. р., ВР ЛННБ, Архів І. Крип'якевича, спр. 341, арк. 3).

¹⁷⁷ Протоколи і стенограми засідань Вченої Ради університету, т. 2 і останній, 25 травня 1966 р. – 30 листопада 1966 р., ДАЛО, ф. Р-119, оп. 8, спр. 49, арк. 44–49. Коротка інформація про це засідання: Феодосій Стеблій, “80-річчя академіка І. П. Крип'якевича,” *Український історичний журнал*, по. 9 (1966): 155.

ховали Івана Петровича з дому¹⁷⁸. Як згадувала довгорічна співпрацівниця І. Крип'якевича з Інституту суспільних наук Олена Співак, котра у середині 1960-их років перейшла на працю до Львівського університету, у деканат історичного факультету зателефонували наступного після смерті дня, 22 квітня близько 12 год., повідомили про відхід Івана Петровича та про те, що похорон відбудеться того ж дня¹⁷⁹. Усі, хто бажав, купили квіти та поїхали на квартиру вченого. Щоправда, одного з доцентів так на прощання і не пустили – спомини про 1940-і роки були ще живими у сім'ї Крип'якевичів¹⁸⁰.

Наприкінці 1960-х років двоє учнів Івана Петровича – Юрій Сливка (1930–2017) та Микола Кравець (1928–2011) очолили кафедри історії УРСР та історії СРСР. Серед трьох портретів українських істориків, які М. Кравець вивісив на кафедрі, був і портрет його вчителя. Однак уже через декілька років, у часі чергової кампанії боротьби із проявами українського буржуазного націоналізму на історичному факультеті, і Ю. Сливка, і М. Кравець були усунені з Університету, а портрети знято¹⁸¹. Підозри щодо І. Крип'якевича та його наукового доробку не зникли і у наступні роки, свідченням чому були проблеми із відзначенням у місті у 1976 та 1986 рр. ювілеїв вченого¹⁸². Справжня реабілітація відбулася лише наприкінці 1980–у 1990-их роках, разом із поверненням праць вченого, присвоєнням його імені Інституту українознавства НАН України.

Коли восени 1904 р. Іван Крип'якевич розпочав свої студії на філософському факультеті Університету імператора Франца І, він ще не здогадувався, та й не міг здогадатися, як і наскільки довго його доля буде пов'язана із цим закладом. Воєнні лихоліття і зустрічі із великими вченими, власна кафедра і професорське звання, нагінки і цькування, відмова у доступі до Університету та урочисті вшанування – все це тісно переплелось у стосунках Івана Петровича із його *Alma mater*, як кольори в оспіванній Д. Павличком сорочці, у стосунках, де повага все ж перевищувала зневагу, стосунках, у яких, як у краплі води, відображена доля не лише І. Крип'якевича, але й багатьох інших західноукраїнських учених того часу, часу складного і цікавого, часу, який не можна забути.

¹⁷⁸ Леся Крип'якевич-Цегельська, “Чоловіки роду Крип'якевичів,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*, (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), по. 28: 335.

¹⁷⁹ Олена Співак, “Спомини ровесниці Інституту,” в *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві*, (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), по. 28: 365.

¹⁸⁰ Надія Мудра, “1940-ві роки в житті родини Крип'якевичів,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), по. 8: 582–583.

¹⁸¹ Микола Кравець, “Іван Крип'якевич – учений-гуманіст,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), по. 8: 588.

¹⁸² Феодосій Стеблій, “Оборонець академічного статусу Інституту,” *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві* (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць), по. 8: 614–615.

IVAN KRYPIAKEVYCH AND THE IVAN FRANKO STATE UNIVERSITY OF LVIV: A HISTORY OF RELATIONS

Oleksandr TSELUIKO

Ivan Franko National University of Lviv,
Chair of the Ancient Ukrainian History and Archival Studies,
1 University str., Lviv, 79000, Ukraine

There were significant changes that took place at The Ivan Franko State University of Lviv (Lviv University) after the annexation of Western Ukrainian lands to the USSR and the Ukrainian SSR. In the process of Sovietization and partial Ukrainization of this University, rector Mykhaylo Marchenko has created the Department of History of Ukraine in October 1939. Ivan Krypiakevych, a famous domestic scholar, one of the Mykhailo Hrushevskyj's former student, became a professor of this Department. In December 1939 he was appointed head of the Department of History of Ukraine; in that time was also started practical work on the organization of activities of this Department. In 1940 the Department of History of Ukraine was included into the newly established Faculty of History.

During the period 1940–1941 the staff of the Department was included Professor I. Krypiakevych and the staff of scientific support personnel. There was organized a group to improve the student's scientific work at the Department. In 1941 the staff of the Department of History of Ukraine was joined by group of aspirants (postgraduate students). In addition to his work in the Department, I. Krypiakevych took an active part in the public life of the University: he was a member of the Academic council, was a member of editorial boards of scientific publications, worked in a trade union organization etc.

The Department of History of Ukraine resumed its work in 1944 after the Germans forces left Lviv. At this time, the count of the staff of the Department has grown significantly. Prof. I. Krypiakevych was the head of this Department in August 1944 – February 1947, and later he was its professor. During the end of the summer of 1944 – April 1945 the scientist combined his work at the head of the Department with the management of the Faculty of History. He continued to teach students the history of Ukraine, prepared a number of other special courses, supervised the work of aspirants (graduate students). The most affecting and difficult period in the post-war time for I. Krypiakevych was the time during the ideological campaign against “Hrushevskyj's scientific school” (1945–1947). At that time, he was accused of “Ukrainian Bourgeois Nationalism” and cooperation with the Germans during the war. In the fall of 1946, I. Krypiakevych was moved to work at the Institute of History in Kyiv, then he was gradually removed from teaching at Lviv University. A year later, in November 1947 I. Krypiakevych was completely fired from job at the University.

Collaboration between I. Krypiakevych and Lviv University was continued in a few years, when a scientist was started to involve in the process of thesis defense. When I. Krypiakevych was appointed the Head of the Department and subsequently the Director of the Institute of Social Sciences (*Institut suspilnykh nauk*, Lviv), contacts between him and the University staff became more intensive and took various forms (scientific seminars, participation in the work of the Academic councils, preparation of joint publications, student counseling etc.). Lviv University supported the nomination of I. Krypiakevych for election him as Academician of the Academy of Sciences Ukrainian SSR in 1957. However, despite its high academic status, the reputation of a prominent Ukrainian historian and state recognition, I. Krypiakevych has never returned to teaching at the University.

In June 1966, a solemn meeting was held at Lviv University to mark the 80th anniversary and the 60th anniversary of the scholar's scientific activity. However, I. Krypiakevych did not come to it. In the late 1960s, after the death of a scientist, a number of his former disciples came to teaching at Lviv University, but they did not stay there for long. They were eliminated from work during the next

campaign to struggle the manifestations of “Ukrainian Bourgeois Nationalism” early 1970s. Full scientific and social rehabilitation of I. Krypiakivych took place only when Ukraine became an independent state (1991).

Key words: Ivan Franko State University of Lviv, Department of History of Ukraine, Ivan Krypiakivych, Mykhaylo Marchenko.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2018

Прийнята до друку 20.06.2019